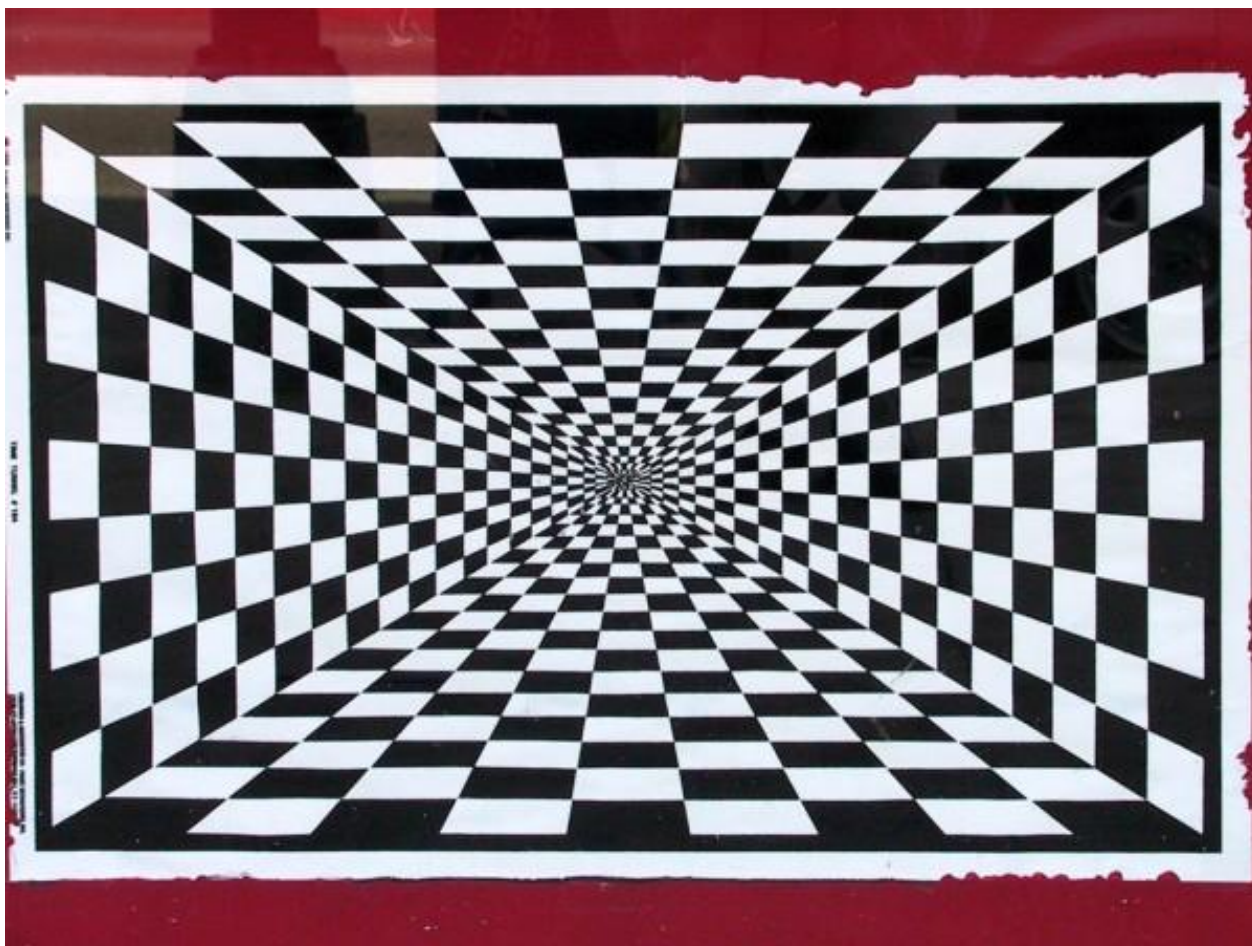

НАЦИОНАЛНО ИЗСЛЕДВАНЕ ЗА МЯСТОТО НА КРАТКОСРОЧНОТО ОБУЧЕНИЕ В БЪЛГАРСКАТА СИСТЕМА ЗА ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ

ВИСШЕ УЧИЛИЩЕ „МЕЖДУНАРОДЕН КОЛЕЖ” – АЛБЕНА

2008 - 2009

ГР. ДОБРИЧ

ABSTRACT

The present study aims at providing a profound analysis of the existing forms of SCHE in Bulgarian education system and at seeking for the opportunities to introduce SCHE within the framework of the education-qualification degree “Bachelor” in compliance with the Bologna process tendencies and the socio-economic needs of Bulgarian society in the forthcoming period 2009 – 2010.

The successful achievement of the mission mentioned above the research team set out the next tasks:

- To elaborate a deepened overview of the current context and tendencies in the development of higher education in Bulgaria;
- To observe the fundamental factors that might have an impact on the introduction of SCHE according to European framework of higher education;
- To explore the general opinion and readiness of Bulgarian educational system and Bulgarian society to accept the introduction of SCHE.

The National study encompassed the period from 1st November 2009 to 1st October 2009. The applied research methods included the implementation of the following activities:

- Systematization and analysis of documents (information about the systems of higher education in Bulgaria, Europe and USA, legislative directives, studies and surveys on higher education, quantitative and qualitative data extracted from National Institute of Statistics, National Agency of Accreditation and a wide range of Bulgarian higher education schools);
- Interviews (consultations) with experts from the system of higher education and secondary professional education, organization of round tables, focus groups, discussions on the issues of quality of Bulgarian Higher Education and the place of SCHE in the system of higher education.
- Sociological research on the basis of anonymous questionnaire, target group – students, learners from VET, specialists and students from 2-year colleges.

An important part of the conclusions set out in the current study are based upon the experience of International University College and its academic partners in Bulgarian and the European Union.

Research Team:

Assoc. Prof. Todor Radev
Klara Dimitrova

Настоящото изследване цели да анализира съществуващите в българската образователна система форми на краткосрочно висше образование и да потърси възможностите за въвеждане на кратък цикъл на обучение в рамките на образователно –квалификационната степен Бакалавър в съответствие с тенденциите на Болонския процес и социално-икономическите потребности на българското общество 2009-2010 година.

За успешното реализиране на тази цел екипът си постави следните задачи:

- ❖ Да направи преглед на състоянието и тенденциите в развитието на висшето образование в България.
- ❖ Да се проследят някои факторите, които биха оказали влияние за въвеждане на кратък цикъл на обучение според Европейската рамка за висше образование.
- ❖ Да се проследи нагласата и готовността на българската образователна система и българската общественост за въвеждане на кратък цикъл на обучение.

Проучването обхваща периода 1 ноември 2008 - 1 октомври 2009 г. Използваните методи включваха:

- ❖ Систематизиране и анализ на документи (информация за системи на висше образование в България, Европа и САЩ,законови директиви , изследвания за висшето образование, количествена и качествена информация от Националния статистически институт, Националната агенция за оценяване и акредитация и от редица български висши училища).
- ❖ Интервюта (консултации) с експерти от системата на висшето образование и средното професионално образование, провеждане на кръгли маси , фокус групи , дискусии по въпросите на качеството на българското висше образование и мястото на краткосрочното обучение от системата на висшето образование.
- ❖ Социологическо проучване на база анкетиране на студенти, обучаеми в центрове за професионално обучение, специализанти и студенти в двугодишни колежи .

Част от изводите са изготвени на база опита на Висше училище Международен колеж и неговите академични партньори в България и Европейския съюз.

Изследователски екип:

***Доц.д-р Тодор Радев
Клара Димитрова***

СЪДЪРЖАНИЕ:

ВЪВЕДЕНИЕ стр.4

I. ЧАСТ стр. 5-27

ДОКЛАД 1.

Българската система на висше образование и мястото на краткия цикъл на обучение

II. ЧАСТ стр. 28-33

ДОКЛАД 2.

Ефективност и качество на висшето образование и мястото на краткосрочното обучение в системата на висшето образование

Кръгла маса, 20 ноември 2008 г., гр. Добрич

III. ЧАСТ стр.34-51

АНАЛИЗ 1.

Резултати от проведено социологическо проучване за мястото на краткосрочното обучение в системата на висшето образование в България

Период на проведеното проучване: от ноември 2008 до октомври 2009

IV. ЧАСТ стр.52-55

АНАЛИЗ 2.

Резултати от проведена дискусия с фокус група от представители на неправителствени организации по проблемите на висшето образование и възможността за въвеждане на кратък цикъл квалификации в рамките на първата образователна степен Бакалавър

30 януари 2009 г., гр. Добрич

V. ЧАСТ стр. 56-59

АНАЛИЗ 3.

Резултати от проведена дискусия с Фокус група от представители на местни власти, бизнес организации и висши училища по проблемите на висшето образование и възможността за въвеждане на кратък цикъл квалификации в рамките на първата образователна степен Бакалавър

30 март 2009, гр. Добрич

ПРИЛОЖЕНИЯ стр. 60

ВЪВЕДЕНИЕ

България е една от страните, които първи се включиха в „Процеса Болоня“. На конференцията на министрите, отговорни за висшето образование, проведена в Льовен и Лувен-ла-ньов, 28-29 април 2009 г. бяха определени **приоритетите на Европейското пространство за висше образование през следващото десетилетие**: стремеж към поддържане на високо качество на висшето образование в условията на бързо развиващото се общество, осигуряване на равни възможности за качествено образование и разширяване на достъпа до висше образование, подобряване на средата за учене, премахване на всички бариери пред ученето, създаване на подходящи икономически условия за широко включване на студентите. Поставено бе изискването всяка страна от ЕС да си постави измерими цели за разширяване на общото участие и за разширяване участието на слабо представените групи във висшето образование. Подчертана бе необходимостта разширяването на участието да се извършва и чрез ученето през целия живот и осигуряване на достъпност, качество на предлаганото образование и прозрачност на информацията, създаване на възможности за придобиване на квалификации чрез гъвкави пътеки на обучение, утвърждаване на стабилно партньорство между държавна власт, институции за висше образование, студенти, работодатели и служители. Важна стъпка в осъществяване на ученето през целия живот е разработването на Национални рамки на квалификациите, които да бъдат разработени и подготвени за самосертифициране спрямо надграждащата Рамка на квалификациите за европейското пространство за висше образование до 2012 г.. Подчертано бе, че в **национален контекст междинните квалификации в първия цикъл могат да бъдат средство за разширяване на достъпа до висше образование**.

На съвещанието в Берген (2005) министрите от страните в Болонския процес приеха *Рамка на квалификациите в Европейското пространство за висше образование (РКЕПВО)*, въз основа на която ще бъдат разработени Национални рамки на квалификациите, ориентирани към резултатите (изхода) на висшето образование.

Без да е обвързана с определена сфера на научна и професионална дейност РКЕПВО обобщава изискванията към завършилите съответните образователни степени. Дескрипторите в представената подолу Европейска рамка предлагат общо изразяване на типовите очаквания за постиженията и способностите, свързани с квалификациите при приключване на всеки образователен цикъл. Те не са предназначени да бъдат следвани без изменения и нямат предписателен характер, не представляват праг на минималните изисквания и не са изчерпателни. Подобни или еквивалентни характеристики могат да бъдат добавяни или замествани. Дескрипторите се стремят да идентифицират същността на цялата квалификация.

За българските висши училища постигането на съгласуваност и съпоставимост на предлаганите от тях образователни степени и професионални квалификации, осигуряването на условия за мобилност на техните студенти и преподаватели и развиването на международни контакти е пряко свързано с активното им участие в изграждането на Европейското образователно пространство.

I. ЧАСТ

ДОКЛАД 1.

Българската система на висше образование и мястото на краткия цикъл на обучение

Предмет на настоящото изследване е състоянието на българското висше образование и възможностите за въвеждането на краткия цикъл квалификации (в рамките на първия цикъл или свързани с първия цикъл) в българската система на висше образование.

Таблица 1 – Квалификационна рамка на висшето образование в единното европейско образователно пространство - кратък цикъл

	Резултати	ECTS кредити
Кратък цикъл квалификации / в рамките на първи цикъл или свързан с него/	<p><i>Квалификации, които обозначават завършването на кратък цикъл на висшето образование</i> (във или свързан с първия) се издават на студенти, които:</p> <ul style="list-style-type: none"> - са показали знания или разбирания в научна област ,надграждаща средното общо образование и като цяло на равнище, обезпечено от учебни материали за напреднали ; такова знание осигурява възможност за практикуване на дейност или професия, лично развитие и по-нататъшно обучение за завършване на първи цикъл ; - могат да прилагат знанието и разбирането си в практически контекст; - имат способност да подбират и използват данни за формулиране на отговори на добре дефинирани конкретни и абстрактни проблеми; - могат да комуникират по теми от разбиранията, уменията и дейностите си с наблюдатели, ръководители и клиенти; - имат умения за предприемане на по-нататъшно обучение с известна степен на самостоятелност 	Приблизително 120 ECTS кредита

В България рамка на квалификациите официално съществува само за системата на средното професионално образование– квалификация от първа до четвърта степен с възходящи изисквания по отношение на знания, умения и компетенции на специалистите. В системата на висшето образование степени на квалификация се наричат степените, приети със Закона за висше образование –бакалавър, магистър ,доктор и степената за професионално висше образование – професионален бакалавър. За висшето образование ,за разлика от средното професионално образование, е известна само посоката на повишаване на степените ,но без никаква представа за работодателите и обществеността какво следва да очакват от една по-висока степен.

Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (OECD) дава следната дефиниция за Краткосрочното висше образование (SCHE).

„...ниво или етап на обучение след средното образование , което може да доведе до квалификация,призната на пазара на труда....”, получена във формални образователни институции- университети, техникуми, колежи; обществени и частни – но също и в разнообразие от други видове образователни институции , включително средни училища, на работното място, чрез самостоятелно информационно- технологично обучение или редица публично - частни организации”.

Основните характеристики на краткосрочното висше образование се заключават в следното: то обхваща програми и квалификации **под ниво „бакалавър”** и на ниво **над средно образование**. Тяхната продължителност варира в различните страни, както и програмните области , които те покриват. В структурата на договора от Болоня (Bologna Process) се отбелязва нарастващата тенденция за предлагане на тригодишни бакалавърски програми (в сравнение с четиригодишните). Програмите за краткосрочно висше образование често са по-кратки от тригодишен образователен курс (*Снежана Сланчева- Дърст , университет на Толедо ,Краткосрочното висше образование в САЩ*).

В периода на изготвяне на национална рамка на квалификациите във висшето образование в България и законодателно въвеждане на краткосрочно висше образование като кратък цикъл на квалификации в

рамките на първи цикъл или свързан с него, основателно възниква въпроса за мястото на краткия цикъл обучение в рамките на системата на висше образование.

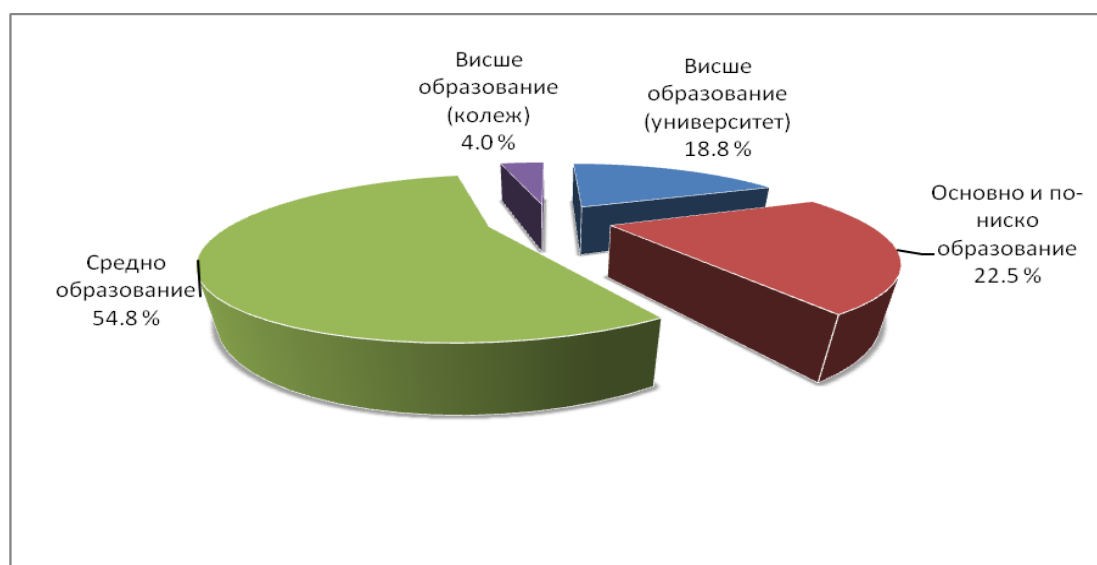
За целите на изследването бяха разгледани някои от характерните белези на българската система за висше образование, които имат пряко касателство към възможността за въвеждане на краткосрочно висше образование, а именно:

Настоящо състояние на образователната система в България

Някои количествени характеристики на образователната система в България

В България делът на населението с висше и средно образование непрекъснато се увеличава за сметка на намаляване броя на хората с основно и по-ниско образование. Понастоящем 77.6% от населението в най-активната за трудова дейност възраст между 25-64 години е със средно или висше образование.

Фигура 1 – Образователна структура на населението

Източник : НСИ, 2009 г.

Измененията в образователната структура на населението показват основния резултат от функционирането на образователната система и отношението на младите хора към образованието. Относителният дял на младежите на възраст 20-24 години със завършено най-малко средно образование е 83.5% за 2008 година. Общият брой на студентите в България в началото на учебната 2008/2009 година, включващ записаните в четирите образователно-квалификационни степени („професионален бакалавър”, „бакалавър”, „магистър” и „доктор”), възлиза на **274.2 хил.** студента.

От студентите, обучаващи се за степен бакалавър и магистър най-висок дял заемат студентите, обучаващи се в област „Стопански науки и администрация” – 24.1%, следван от студентите в област „Технически науки и технически професии” – 15.4%, а най-малък е броят на студентите, обучаващи се в област „математика и статистика” – 0.4%. Броят на студентите, продължаващи обучението си за магистърска степен след завършена степен бакалавър или професионален бакалавър за уч. 2008/2009 г. е 23,4 хил, от които 2,1 хил. или **9,1% продължават за по-висока степен след завършване на степен професионален бакалавър.**

Следващите таблици показва обобщени данни за системата на висше образование – институции и брой на обучаваните студенти за последните 10 години, както и на институции и брой обучаеми в образование след средното, но извън рамките на висшето образование.

Таблица 2 – Информация за учебните институции по вид

Година	2004/05	2005/06	2006/07	2007/08	2008/09
Общо					
Професионални колежи след средно образование общо	17	17	23	28	28
В т.ч. частни	16	17	23	28	26

Центрове за професионално обучение общо	-	114	155	207	218
<i>В т.ч. частни</i>	-	102	143	188	195
Висши училища общо:	53	53	53	53	53
<i>В т.ч. частни</i>	16	16	16	16	16
От тях частни колежи	9	9	9	9	9
От общия брой висши училища * Самостоятелни колежи * Колежи в рамките на университети и специализирани висши училища	10 40	10 40	10 36	10 31	10 28

Източник : НСИ, 2009 г.

Таблица 3 Записани учаци по степени на Международната стандартна класификация на образованието ISCED-97 в хил. Бр.

Година	1998/ 1999	1999/ 2000	2000/ 2001	2001/ 2002	2002/ 2003	2003/ 2004	2004/ 2005	2005/ 2006	2006/ 2007	2007/ 2008	2008/ 2009
Студенти ISCED-5B,5A,6 Общо	270	261	247	228	231	228	238	243	259	264	274
От тях в частни ВУ	33	27	28	29	31	33	39	45	51	55	58
<i>В т.ч. Специалист/Проф.бакалавър</i>	22	18	16	17	15	16	18	24	26	26	28
<i>ISCED 5B общо, от тях в частни колежи</i>	3	3	2	3	3	4	6	11	16	18	19
Професионално обучение за възрастни средно образование ISCED-4C от тях в частни центрове	8 1.5	7 1.3	5 1	4 1	3 1	3 1	3 1.4	5 3.4	6 5	7 5.8	8 6.1

Източник : НСИ, 2009 г.

2. Видове образователни институции, в България, които биха могли да предлагат кратък цикъл на обучение извън първия цикъл, но свързан с него, съгласно дефиницията на Организацията за икономическо сътрудничество и развитие (OECD).

2.1. Институции, предлагащи обучение след средното образование степен ISCED 4C съгласно Международната стандартна класификация на образованието ISCED-97.

Институциите, предлагащи професионално обучение след завършено средно образование или на лица над 16 г. в България са два вида:

Професионални колежи с двугодишен срок на обучение и придобиване на квалификация по професия : 4 –та квалификационна степен:

Професионалните колежи са образователни институции, които се разкриват със заповед на Министъра на образованието, младежта и науката. Начинът за разкриването им се регламентира с Наредба 7/2001 г. за откриване, преобразуване, промени и закриване на частни детски градини и училища. **Професионални колежи могат да се разкриват в наети учебни сгради** и помещения, които отговарят на съответните за образователни институции здравни изисквания и са със срок на наемане не по-малък от две години. Професионалните колежи провеждат обучение по учебен план за професии, които са включени в Списъка на професиите по член 6 от Закона за професионално образование и обучение (Списъкът се утвърждава от

Министерството на образованието, младежта и науката, структурни елементи на списъка са професии и специалности. За регулираните професии съществува отделен списък и нормативни актове, които регламентират придобиването им. Професиите и специалностите се класифицират по професионални направления и по степен на професионална квалификация – степените са от първа до четвърта, подредени във възходящ ред. Учебното съдържание трябва да отговаря на Държавно образователни изисквания за придобиване на квалификация по отделните професии. Условието и реда за придобиване на четвърта степен на професионална квалификация за лица, навършили 16 г. се регламентира с Рамкова програма Г за професионално обучение с придобиване на четвърта степен на професионална квалификация, която се утвърждава от Министъра на образованието, младежта и науката. Рамкова програма Г е разработена на основание Закона за професионално образование и обучение. Учебните планове по рамковата програма съдържат задължителна професионална подготовка – теоретично и практическо обучение с продължителност най-малко 1200 часа и избираема професионална подготовка най-малко 60 часа. Броят на часовете за практическо обучение е не по-малък от броя на часовете за теоретично обучение.

Сертифициране на обучението

Завършеното професионално обучение по рамкова програма Г се удостоверява със **Свидетелство за професионална квалификация**, чието съдържание е определено в чл.52 от Наредба 4/16.04.2003 г на Министерство на образованието, младежта и науката. Завършилите обучението могат да се реализират на пазара на труда, да разширят придобитата квалификация, както и да придобият професионална квалификация по друга професия.

Контрол върху качеството на обучение

Контролът върху качеството на обучение, предлагано от професионалните колежи е нормативно регулиран със Заповед № РД09-1138/14.07.2009 г. на Министъра на образованието, младежта и науката. Съгласно тази заповед са определени Критерии и показатели, както следва:

I. Критерий „Постигнато равнище в учебния процес”

Показатели:

1. Относителен дял на напусналите системата на професионалното образование
2. Относителен дял на квалифицираните учители
3. Относителен дял на учениците, придобили степен на професионална квалификация
4. Относителен дял на социалните партньори, участвали в провеждането на държавни изпити за придобиване на степен на професионална квалификация
5. Относителен дял на учениците, извършили практическо обучение на реални работни места при работодателите.

II. Критерий „Обхват в извънкласни и извънучилищни дейности”

III. Критерий „Осигурени условия за учене през целия живот” с показатели: Брой лица на възраст над 16 г. обучавани за придобиване на степен на професионална квалификация и Брой лица обучавани в квалификационни курсове.

Ръководителите на професионалните колежи извършват ежегодна самооценка по тези критерий и показатели и ги оповестяват публично. Видно от изброените критерий, оценката на качеството се извършва единствено от Министерство на образованието и науката на база изготвените доклади самооценка. Критериите са ясни и точно дефинирани, а показателите са само количествени в значително по-малък брой и обхват от тези за оценка на висшето образование.

Условия за прехвърляне или продължаване на обучението в по-горни степени на образование

Условията за продължаване на обучението са визирани в Рамкова програма Е за надграждане на придобита квалификация или разширяване на квалификацията в рамките на придобитата квалификационна степен съгласно Закона за професионално образование и обучение. Нормативно тези условия са създадени само за системата на професионалното обучение. Продължаването на обучението за придобиване на висше образование се подчинява на общите условия, валидни за всички завършили средно образование. В рамките на обучението за придобиване на четвърта квалификационна степен професионалните колежи не прилагат система за натрупване и трансфер на кредити и законово не съществуват възможности за трансфер на кредити от средното професионално образование към висшето образование.

Възможности за мобилност

Обучаемите в колежи след средното образование имат възможности за осъществяване на мобилност с цел практическо обучение в страните от ЕС в рамките на програма Леонаро да Винчи.

Центрове за професионално обучение на възрастни –за лица над 16 г. с едногодишен срок на обучение и придобиване на квалификация по професии –трета квалификационна степен. *(Спираме се на обучението в тези центрове, тъй като съществуват възможности за признаване на част от обучението, проведено в тях при последващо обучение за висше образование по отделни практически или чуждоезикови модули и др.).*

Редът за разкриване и регламентирането на дейността им се извършва съгласно Закона за професионално образование и обучение (ЗПОО). Центрове за професионално обучение могат да се разкриват в наети сгради,отговарящи на санитарните и здравни изисквания за провеждане на образователен процес. Разкриването на Центровете за професионално обучение се извършва след провеждане на лицензионна процедура и издаване на Лиценз на акредитираните ЦПО. Процедурата по разкриването им се регулира не от Министерство на образованието, младежта и науката, а от **Националната агенция за професионално образование и обучение (НАПОО)**. НАПОО утвърждава учебните планове, по които се извършва обучението. Учебното съдържание се регламентира с Рамкова програма В на основание на която се разработват учебни планове по отделни специалности и професии. Учебните планове съдържат задължителна професионална подготовка –теоретично и практическо обучение с продължителност най-малко 900 часа и избираема професионална подготовка най-малко 60 часа. Броят на часовете за практическо обучение е не по-малък от броя на часовете за теоретично обучение.

Сертифициране на обучението

Завършеното професионално обучение по Рамкова програма В се удостоверява със **Свидетелство за професионална квалификация**, чието съдържание е определено в чл.52 от Наредба 4/16.04.2003 г на Министерство на образованието, младежта и науката. Завършилите обучението могат да се реализират на пазара на труда, да разширят придобитата квалификация, както и да придобият професионална квалификация по друга професия.

Контрол върху качеството на обучение

В рамките на лицензионните процедури за разкриване на Центрове за професионално обучение, центровете разработват собствени системи за оценка на качеството ,които не подлежат на регулиране от страна на Националната агенция за професионално образование и обучение.

Условия за прехвърляне или продължаване на обучението в по-горни степени на образование

Условията за продължаване на обучението са визирани в Рамкова програма Е за надграждане на придобитата квалификация или разширяване на квалификацията в рамките на придобитата квалификационна степен съгласно Закона за професионално образование и обучение. Нормативно тези условия са създадени само за системата на професионалното обучение. Продължаването на обучението за придобиване на висше образование се подчинява на общите условия, валидни за всички завършили средно образование . В рамките на обучението за придобиване на трета квалификационна степен центровете за професионално обучение не прилагат система за натрупване и трансфер на кредити и законово не съществуват възможности за трансфер на кредити от средното професионално образование към висшето образование.

Възможности за мобилност

Обучаемите в центрове за професионално обучение имат възможности за осъществяване на мобилност с цел практическо обучение в страните от ЕС в рамките на програма Леонаро да Винчи.

Данни за броя на студентите в програми за след средно образование в света са поместени в следващата Таблица 4.

Таблица 4

Студенти в програми за след-средно образование ISCED 4 по данни на Eurostat, OECD

	2003	2004	2005	2006	2007
Австрия	54840	70523	73363	79337	71265
Белгия	53618	55788	51762	63287	70839
Белгия Валония и немско-говорящите общности	14427	13930	14453	15947	24239
Белгия Фландрия	39191	41858	37309	47340	46600
България	<u>3165</u>	<u>2772</u>	<u>3036</u>	<u>4707</u>	<u>6419</u>
Швейцария	29097	28789	25231	24665	21987
Кипър	-	-	-	-	-
Чехия	73629	85836	84334	79977	80620
Германия	463341	494379	529626	491797	579008
Дания	1015	975	1107	1116	1168
Естония	11551	10787	10762	10101	9478
Испания	-	-	-	-	-
ЕС 27	1239160	1342728	1422950	1405850	1518795
Финландия	11229	14328	17665	20183	21486
Франция	33288	35656	43473	41341	41202
Гърция	32813	32554	36599	35560	38874
Хърватия	-	-	-	-	-
Унгария	83727	77489	75401	74547	75762
Ирландия	50957	68660	74178	71197	68872
Исландия	553	577	713	866	890
Италия	45714	51657	57906	54774	32860
Япония	14398	14638	14013	13918	14471
Литва	7697	8994	10164	10426	9761
Люксембург	1052	1017	931	967	892
Латвия	7410	6108	3934	4025	3221
Малта	344	425	2275	1243	271
Холандия	6295	6619	7455	7370	6891
Норвегия	6150	6007	5431	8831	8931
Полша	215739	243389	268794	290284	304943
Португалия	638	1767	2175	2312	2483
Румъния	61855	54732	48693	43617	37697
Швеция	11316	11196	11491	10752	11803
Словения	1550	1768	2042	2128	2101
Словакия	6377	5309	4721	4802	4159
Турция	-	-	-	-	-
Великобритания	-	-	-	-	36720
САЩ	423316	428991	438754	434329	446604
Австралия	180352	170723	160834	158090	165817
Нова Зеландия	41923	37113	37185	50299	62113

От посочените статистически данни на Националния статистически институт (Основни характеристики на образованието 2008 г) и описаното по-горе състояние на обучението в степен ISCED 4C в България, могат да се очертаят тенденции и се направят някои изводи, а именно:

а) Професионалните колежи в България през 2004/2005 г. са били 17 на брой, в т.ч. 16 частни колежа. Към учебната 2008/2009 г. **общият брой колежи се увеличава** от 17 на 28, т.е. с **65 %**. От тях частни колежи са 26 или 93%.

б) **Центрове за професионално обучение** започват да се разкриват от учебната 2005/2006 г., когато са 118 на брой, от които 102 частни и за период от четири години до уч.2008/2009 г. те стават **218 на брой**, от които 195 частни или **се увеличават с 91%**. Относителният дял на частните центрове за професионално обучение спрямо общия брой е 89%.

в) Към 45% от висшите училища в България има лицензирани Центрове за професионално обучение с придобиване на квалификация по трета квалификационна степен. Учебните планове на специалностите в тези центрове се разработват от академичното ръководство на университетите и до голяма част тези планове са синхронизирани с учебните планове за съответната специалност за висше образование, обучението се провежда при същите материално-технически условия и с академичните преподаватели на университетите. Въпреки, че законово в България не съществуват образователни пътеки, свързващи обучението над средно образование с висшето образование и за образованието над средно, но извън системата на висше образование не е въведена Система за натрупване и трансфер на кредити, в някои по-редки случаи обучението по отделни учебни дисциплини, проведени в центровете се признават при продължаване на обучението за висше образование. **Добра практика** в това отношение е практиката на Висше училище Международен колеж и лицензирания към него Център за професионално обучение, които в рамките на идентични специалности признават части от отделни модули – например от модул чуждоезиково обучение, модул учебна практика в хотел, ресторант, модул технология на продажбите и др. практически насочени модули след провеждане на съответните валидиращи изпити и в съответствие с процедурите, разработени от висшето училище. В своето обучение Нов български университет отива още по-далеч. Кандидати от гимназиите, с които университетът има сключени договори, могат да се запишат в бакалавърски програми направо в трети семестър. [/www.dnevnik.bg/bulgaria/2008/02/12/458220_nov_bulgarski_universitet_shte_priznava_maturite/](http://www.dnevnik.bg/bulgaria/2008/02/12/458220_nov_bulgarski_universitet_shte_priznava_maturite/). Съществуват подобни практики и в редица други висши училища, но процедурите по валидирането на етапи от предишно учене и признаването им при последващо обучение в университетите са твърде своеобразни за всеки конкретен случай и в голямата си част не са обществено достояние, а са регламентирани единствено във вътрешната нормативна уредба на висшите училища.

г) Обучаемите в програми за след средно образование **ISCED -4C** в България са както следва: за период от 10 години техният брой общо се запазва около 8000 души, но броят на обучените в частни образователни институции след средно образование от 1500 души приблизително през 1999 г. достига около 6100 души през 2008/2009 г., т.е. над **76% от обучаемите в програми за след средно образование извън висшето образование в България се обучават в частни образователни институции.**

д) Налице е тенденция на увеличаване на броя на населението, участващо в програми за обучение след средно образование, съответно по степени на Международната стандартна класификация на образованието ISCED -97 -степен ISCED 4. За посочения в Таблица 4 по-горе, период от 2003г. до 2007 г. броят на обучаемите за България се е увеличил от 3165 души на 6419 души, т.е. със **102,81 %**. За страните от **ЕС -27** увеличението е съответно **22,57%**. Съответно за **Холандия** от 6295 души броят на обучаемите се е увеличил на 6891 човека или увеличението е с **9,5 %**, а за **САЩ** съответният брой от 423316 души се е увеличил на 446604 души, т.е. увеличението е с **5,5 %**. Сравнителните данни показват изключително динамичното развитие на обучението в тази степен в България.

е) Данните показват значително увеличение на броя на институциите и на броя на обучаемите по програми ISCED 4 в България, в това число преимуществено увеличение на обучаваните в частни образователни институции през последните няколко години. Професионалните колежи предлагат обучение предимно в областта на Туризма, Икономиката, Бизнеса и охранителни дейности. Съгласно промени в Закона за висше образование от 2004 г. се въведе задължителното изискване за разкриването на частни висши училища учредителят да притежава собственост върху сградния фонд. Тази промяна се оказа пречка пред редица инвеститори в образованието, които предпочетоха да използват значително по-опростените процедури и кратък срок за разкриване на професионални колежи с двугодишен срок на обучение, вместо висши училища. Въпреки, че законодателно не съществуват образователни пътеки, свързващи обучението след средно образование с висшето образование, на практика редица образователни институции, предимно частни, сключиха договори с професионални колежи за признаване на отделни периоди на обучение, проведено в двугодишните колежи и в центровете за професионално обучение. Пример за такива споразумения са Споразуменията за признаване на двугодишното обучение и продължаване на обучението за степен „професионален бакалавър“ направо в четвърти –пети семестър, сключени между Частен професионален колеж по туризъм – София и Висше училище Земеделски колеж – Пловдив за специалността Икономика на туризма, между Частен професионален колеж Делта и Нов Български

университет, между Арт Колеж София и нов Български университет, между Частен професионален колеж по туризъм „Шумен” и Висше училище Международен колеж- Албена. Както посочихме по-горе, съществуват и възможности за признаване на периоди на обучение от центрове за професионално обучение и гимназии и други средни училища, които се регламентират в актове между двете образователни институции без наличието на изрично законово основание.

ж) **Очевидно е, че процесът по създаване на образователни пътеки между образование след средното и висшето образование вече е започнал в България, независимо, че не е приета система за трансфер на кредити в рамките на средното и след средното образование, включително и в професионалното образование и обучение.** До голяма степен начинът на обучение, акредитационни процедури на професионалните колежи се приближават до модела на Общинските колежи в САЩ, които също извършват двугодишно обучение и на база сключени споразумения с конкретни университети, студентите от тези колежи продължават обучението си за получаване на степен бакалавър, т.е. провеждат обучение по краткия цикъл като част от обучението за първи цикъл – бакалавър. Мотивацията на студентите, обучавани в двугодишните колежи е предмет на социологическо проучване, което е поместено в следваща глава от настоящия материал, но най-общо казано, основната мотивация на студентите, извършващи обучение в двугодишен колеж е продължаване на обучението за придобиване на висше образование степен „професионален бакалавър” или „бакалавър”. Наличието на частна собственост на двугодишните колежи, обуславящо значително по-голямата гъвкавост в политиката на тези училища е основната предпоставка този неформален трансфер да се осъществява във все по-големи мащаби.

з) Критериите за оценка на качеството в образователните институции обучаващи за след средно образование, регламентирани от МОМН са значително опростени и ограничени. В рамките на лицензионните процедури за разкриване на Центрове за професионално обучение, центровете разработват собствени системи за оценка на качеството, които не подлежат на регулиране и оценяване от страна на Националната агенция за професионално образование и обучение. Това обуславя необходимостта, при сключване на споразумения между висши училища и професионални колежи, страните да договарят значително по-голям брой критерии, количествени и качествени показатели, съответстващи до голяма степен на критериите за качество в системата на висшето образование.

2.2. Институции в системата на висшето образование, предоставящи обучение по степени ” ISCED 97-степен 5B, 5A, 6.

Системата на висше образование в България включва държавни и частни висши училища. Висшите училища са университети, специализирани висши училища, самостоятелни колежи. Университетът обучава студенти в поне три от четирите основни области на науката: хуманитарни, природни, обществени и технически- в широк кръг от професионални направления специалности, завършилите университет получават дипломи за образователно-квалификационна степен „бакалавър”, „магистър” и „доктор” ISCED 97-степен 5A, 6. Специализираното висше училище провежда обучение в една от основни области на науката, изкуствата, физическата култура и военното дело и отговаря на изискванията, на които отговаря университета. Завършилите студенти получават дипломи за образователно-квалификационна степен „бакалавър”, „магистър” и „доктор” по ISCED 97-степен 5A, 6. Самостоятелният колеж обучава студенти, като обучението е с по-засилена практическа насоченост. Завършилите студенти получават диплом за „професионален бакалавър” – степен ISCED 97-степен 5B. Обучението отговаря на същите изисквания като университетите и специализираните висши училища от относно материална база, библиотечни фондове, международна дейност, научно-изследователска дейност, научно развитие на академичния състав. Единствената разлика при обучението е, че хабилитираните лица на основен трудов договор за всяка специалност четат не по-малко от 75% от лекционните курсове, докато за колежите остава изискване е 50% . Всички останали изисквания за разкриване и организиране на обучението са еднакви с университетите, а процедурите и критериите за институционална и програмна акредитация са еднакви за всички висши училища в България.

2.2.1 Особенности на системата за натрупване и трансфер на кредити - ECTS (Европейска система за трансфер на кредити)

ECTS е система за натрупване и трансфер на кредити, фокусирана върху учащия и е базирана на прозрачността на учебния процес и резултатите. Тя има за цел да улесни процеса на планиране, предоставяне, оценка, признаване и валидиране на квалификации и учебни единици, както и да съдейства за студентската мобилност. ECTS се използва широко във формалното висше образование и може да се прилага и в други дейности на ученето през целия живот. Болонската декларация обоснова необходимостта от въвеждане на система от образователни кредити, в качеството на надеждно и ефективно средство за засилване на студентската мобилност. Студентската мобилност се явява основен елемент на междууниверситетското сътрудничество, което следва непрекъснато да се адаптира към

глобалните и бързо променящи се обществени изисквания и тенденции за: повишено търсене на висше образование, интернационализиране на образованието и научните изследвания, повишаване качеството на университетското образование, предлагане на университетски квалификации на пазара на труда. Студентската мобилност е един от най-добрите начини за професионално и научно развитие на студентите чрез овладяване и пренасяне на чуждестранен образователен опит. Системата за натрупване и трансфер на кредити дава възможности на образователните институции за улесняване на споразуменията за пълно академично признаване на периодите на обучение в чужбина, както и за осигуряване на прозрачност при обучението на студентите.

В България нормативните документи, регламентиращи присъждането и трансфер на кредити във висшето образование са Закона за висшето образование /<http://lex.bg/laws/> и Наредба 21/30.09.2004 за прилагане на система за натрупване и трансфер на кредити във висшите училища (Д.в.89/2004).

Българската система е изградена по модела на Европейската система за трансфер на кредити / ECTS/ и се базира на следните основни принципи: пълна информираност, взаимно доверие и съгласие, отчитане на натовареността на студентите чрез използване на кредити.

Кредитната система като организация на учебния процес се основава на пълната студентска аудиторна и извън аудиторна заетост за всяка отделна учебна дисциплина. Тя осигурява на студентите възможност за избиране на учебни дисциплини, учебни форми и форми на самостоятелна работа, както и за признаване на отделни периоди на обучение, проведени в други висши училища или различни специалности на Университета, съответстващи на всички изисквания на учебния план и образователно-квалификационната степен на конкретна специалност.

Кредитът е цифрово изражение на пълната студентска заетост, необходима за усвояване на знания, формиране на умения и компетенции, определени в квалификационната характеристика на специалността, и изискванията на учебния план за образователно-квалификационните степени "бакалавър" и "магистър".

Кредитите се разпределят по учебни години, семестри и учебни дисциплини.

Кредитната система се привежда в действие от образователната институция с нейните основни звена, преподаватели и студенти с помощта на следните документи:

- информационен пакет;
- формуляр за кандидатстване на студенти от други висши училища или специалности от различни факултети на висшето училище;
- академична справка за признаване на образователни кредити и периоди на обучение в други висши училища или различни факултети на Университета;
- договор за обучение на студенти от други висши училища.

ECTS кредити

ECTS кредитите се основават на учебната натовареност, необходима на студентите за постигане на очакваните учебни резултати. Учебните резултати представляват това, което се предполага, че учащият трябва да знае, да разбира и да може да прави след успешно приключване на учебния процес. Те са свързани с дескриптори на степените в националните и Европейската квалификационни рамки.

Учебната натовареност представлява времето, от което обикновено студентите имат нужда, за цялостно /напълно извършване на всички учебни дейности (като посещение на лекции, семинари и упражнения, участие в проекти, самоподготовка и явяване на изпити), необходими за постигане на очакваните учебни резултати.

60 ECTS кредита се равняват на натовареността на една година редовно формално обучение (академична година) и на свързаните с него учебни резултати. В повечето случаи натовареността за една академична година е средно между 1500 и 1800 часа; това означава, че един кредит се равнява на 25—30 часа работа.

Използване на ECTS

Кредити се присъждат както за цели квалификационни или образователни програми, така и за техните образователни компоненти (като модули, курсове, работа по дисертации, работни стажове и лабораторна дейност). Броят на кредитите, присъдени на всеки един компонент, се определя въз основа на неговия дял в учебната натовареност, необходима на студентите за постигане на учебните резултати във формален контекст.

Кредитите се дават на отделните студенти (редовно или задочно обучение), след приключване на учебните

дейности, изисквани в рамките на формална учебна програма или в отделен образователен компонент и след успешна оценка на постигнатите учебни резултати. За получаването на съответна квалификация е възможно натрупването на кредити, ако учебното заведение, което връчва дипломите за завършено образование, вземе решение за това. Ако студентите са постигнали учебни резултати в друг учебен контекст или период (формален, неформален или самостоятелен), свързаните с тях кредити могат да им бъдат присъдени, след успешна оценка, валидиране или признаване на тези учебни резултати.

Получените в рамките на една програма кредити могат да бъдат трансферирани към друга програма, предлагана от същото или друго учебно заведение.. Този трансфер е единствено възможен в случай, че учебното заведение, което връчва дипломата за завършено образование, признае кредитите и свързаните с тях учебни резултати. Партньорските учебни заведения следва предварително да се договорят за признаването на периодите на обучение, прекарани в чужбина.

Използването на ключови за ЕСТК документи (като Каталогът на курсовете, издаван от висшето училище, Формуляр за кандидатстване на студента, Договорът за обучение между студента и висшето училище и Академичната справка), както и Приложението към дипломата улеснява трансфера и натрупването на кредити.

Съгласно Закона за висшето образование всяко висше училище е длъжно да разработи и оповести Система за натрупване и трансфер на кредити с подробно описание на процедурите и органите, извършващи присъждане на образователни кредити.

2.2.2 Акредитационни процедури за разкриване на нови висши училища, професионални направления, както и за оценка на качеството на обучение и академичния състав

Външен орган за оценяване и акредитация е Националната агенция за оценяване и акредитация (НАОА) - специализиран държавен орган за оценяване, акредитация и контрол на качеството на дейността на висшите училища и научните организации по подготовката на специалисти и повишаването на квалификацията им, както и по развитието на науката, културата и иновационната дейност. Статутът на Националната агенция за оценяване и акредитация към Министерския съвет на Република България на национално ниво е регламентиран от чл. 11, ал. 1, 2, 3 и 4 на приетия от Народното събрание (Парламента) на Република България ЗВО

Мисията на Националната агенция за оценяване и акредитация (НАОА) е:

„Да съдейства за повишаване на качеството на ВО чрез периодично институционално и програмно оценяване и акредитация на висшите училища в България, чрез оценяване на проекти за откриване на нови ИВО и основни звена, както и чрез следакредитационно наблюдение и контрол, при осигуряване на независимост и прозрачност на процедурите и висока компетентност на участващите български и чуждестранни експерти.“

Оценяването се разбира като сравняване на стандарта (как нещата трябва да бъдат) с изпълнението (как нещата са в действителност) и получаване на информация за съответствие/несъответствие. Успехът на процеса на оценяване зависи от състава и работата на екипа на външните оценители (ЕГ). Акредитационните процедури на висшите училища се осъществяват на две нива – външно и вътрешно. Агенцията осъществява контрол върху способността на институциите, техните основни звена и филиали да осигуряват високо качество на образованието и научните изследвания чрез вътрешна система за оценяване и поддържане на качеството и по изпълнението на дадените при оценяването и акредитацията препоръки. НАОА е приета за пълноправен член на Европейската асоциация за осигуряване на качеството на висшето образование ENQA. България е 21-та Европейска страна и 1-ва за региона на Югоизточна Европа, приета за пълноправен член на Европейската асоциация за осигуряване на качеството на висшето образование.

Международното признание на НАОА към Министерския съвет на Република България като компетентен обществен орган в Европейското образователно пространство и като национален орган за външно оценяване на качеството на висшето образование на Република България е легитимирано от официалните отношения на агенцията с международни институции и организации като:

Central and Eastern European Network of Quality Assurance Agencies in Higher Education (CEEN), на която Националната агенция за оценяване и акредитация към Министерския съвет на Република България е съосновател, а председателят на агенцията - член на Управителния съвет.

European Association for Quality Assurance in Higher Education (ENQA), на която Националната агенция за оценяване и акредитация към Министерския съвет на Република България е утвърдена за кандидат-член от Борда на ENQA с решение от 12 декември 2006 г.

Internal Quality Assurance Group на ENQA, в която НАОА има свой представител.

European University Association (EUA), European Students Unions (ESU), European Network of Information Centres – National Academic Recognition Information Centres (ENIC – NARIC).

Акредитацията на висшите училища е признаване от Националната агенция за оценяване и акредитация на правото на висшите училища да дават висше образование по образователно-квалификационни степени в определени области, професионални направления и по специалностите от регулираните професии чрез оценяване качеството на дейностите. Акредитацията се извършва от Националната агенция за оценяване и акредитация. Тя бива **институционална** и **програмна**. След изминаване на една година от провеждане на акредитация, независимо дали институционална или програмна, НАОА провежда процедура за **следакредитационен контрол**.

Институционалната акредитация:

1. се основава на оценяване на начина, по който висшето училище осъществява своята мисия и цели като организация;
2. е резултат от оценяването на ефективността, с която висшето училище контролира, поддържа и повишава качеството на обучението в предлаганите области на висшето образование и професионални направления.

Оценяването при институционалната акредитация е насочено към проверка на ефективността на:

1. вътрешната система за оценяване и поддържане качеството на образованието;
2. процедурите за одобряване, наблюдение и обновяване на учебните планове и програми;
3. процедурите за предприемане на действия във връзка и по повод на резултатите от програмната акредитация, както и от други външни независими проверки;
4. цялостното ръководство и контрол на процесите на оценяване във висшето училище;
5. управлението на системата за натрупване и трансфер на кредити;
6. управлението на сътрудничеството с други висши училища и организации;
7. поддръжката, управлението и развитието на материалната база на висшето училище;
8. научноизследователската и художествено-творческата дейност на академичния състав и участието на обучаваните в тази дейност.

За разкриване на ново висше училище висшето училище изготвя проект, в който описва дейността на висшето училище съобразно посочените по-горе показатели. Регламентирани са **три сфери на дейност, които са предмет на оценяване - образователна, научно-изследователска дейност и управление на висшето училище**. Към тези сфери са определени **12 критерия на които трябва да отговаря дейността на училището, 38 подкритерия (характеристики на критериите) и 31 количествени показатели, характеризиращи изпълнението на критериите**.

Висшите училища разработват вътрешни Системи за оценка на качеството на обучение и преподавателски състав, по които извършват самооценка на образователния процес, осъществяван от тях.

Програмната акредитация се основава на оценяването на качеството на предлаганото образование в определено професионално направление в основно звено и/или филиал на висшето училище, на специалност от регулираните професии или научна специалност. Програмната акредитация може да бъде поискана от висшето училище след получаване на институционална акредитация.

В рамките на професионалното направление оценяването е насочено към проверка на качеството на обучението на студентите във всички предлагани форми на обучение по образователно-квалификационните степени и образователната и научна степен "доктор".

Обект на оценяване при програмната акредитация са:

1. структурата, организацията и съдържанието на учебните планове и програми;
2. профилът и квалификацията на преподавателския състав;
3. материално-техническата осигуреност на обучението;
4. методите на преподаване и оценяване постиженията на студентите;
5. управлението на качеството на образованието;
6. научноизследователската и художествено-творческата дейност на академичния състав и участието на студентите и докторантите в нея.

За разкриване на ново професионално направление в рамките на акредитираната институция се изготвя доклад-самооценка от висшето училище в който се включва информация от същите три области. Към трите сфери на дейност, които са предмет на оценяване - образователна, научно-изследователска дейност и управление на висшето училище са регламентирани **8 критерия, 20 характеристики на критериите и 26 допълнителни количествени показатели**. Тези показатели се прилагат за всяко професионално направление поотделно.

Оценяването при акредитацията се извършва по четирибална система, включваща оценките: "много добра", "добра", "задоволителна" и "незадоволителна".

Срокът на валидност на акредитацията е 6 години, когато получената оценка е "много добра" или "добра", и три години - при "задоволителна" оценка. При получена "незадоволителна" оценка се прави отказ за акредитация.

Висшите училища нямат право да провеждат обучение по специалности от неакредитирани професионални направления и неакредитираните специалности от регулираните професии и да издават на завършилите ги лица дипломи за висше образование .

Следакредитационният контрол цели да провери как са изпълнени препоръките от предходните акредитации.

В Таблица 5 са описани основните правомощия и компетенции на различните органи на Националната агенция за оценяване и акредитация.

Таблица 5. Номиниране, избиране, назначаване, мандатност, обновяване и освобождаване на членове на Акредитационния съвет, постоянните комисии и експертните групи (Приложение 8 от СОКД – НАОА)

Орган/структура	Номинират се от	Избират се от	Назначават се от	Мандатност; Обновяване; Освобождаване
Акредитационен съвет	Министър на образованието и науката (4 номинации за 2 места);	Съвет на ректорите (12 номинации за 6 места);	Министър-председателя на Република България	Не повече от един мандат с продължителност 6 години; На всеки три години се обновява ½ от състава чрез жребий; Решението за освобождаването им се взема от АС с тайно гласуване и се предлага на министър-председателя.
	Академични съвети на Висши училища			
	Българска академия на науките (2 номинации за 1 място);			
	Национален център за аграрни науки (2 номинации за 1 място);			
Председател на Акредитационния съвет	Министър на образованието и науката			
Постоянни комисии по области на висшето образование; Постоянна комисия за следакредитационно наблюдение и контрол	Акредитационен съвет; Висши училища	Акредитационен съвет	Председател на Акредитационния съвет	Продължителност на мандата три години; Неограничен брой мандати; Решението за освобождаването им се взема от АС с тайно гласуване.
Номиниране на експерти	Постоянни комисии; Висши училища	Акредитационен съвет		Включване в банка експерти
Формиране на експертни групи	Постоянни комисии; Председател на Акредитационния съвет	Акредитационен съвет	Председател на Акредитационния съвет	Срок за работа на ЕГ – 3 месеца.

Изводи:

1.Критериите на НАОА за институционална акредитация са хармонизирани с Част 1: Европейски стандарти за качеството в институциите за висше образование на Европейската асоциация за осигуряване на качеството на висшето образование ENQA. Оценката на образователната дейност на всички видове висши училища в България се извършва по абсолютно еднакви критерии. Равнопоставеността при оценка на качеството на обучение създава благоприятни възможности за създаване на по-кратки образователни пътеки. Така например обучението за степен „професионален бакалавър” давано от колежите , при наличие на чуждестранна акредитация на колежа или на независима акредитация от страна на европейски асоциации и сключени академични споразумения с европейски партньорски висши училища би могло да продължи за получаване на образователна степен „магистър” за период от 1,5 г. независимо от професионалното направление. Такава е практиката на редица колежи в България. Това означава, че

получаването на образователно-квалификационна степен „магистър“ може да стане в рамките на **4,5 години** (за сравнение съгласно българският Закон за висше образование за получаване на степен магистър от студенти, получили образователна степен „професионален бакалавър“ са необходими **най-малко 6 години**).

Това в голяма степен обуславя и засиленото търсене на **тригодишен курс на обучение** с цел продължаване обучение за магистърска степен в чужбина (*Виж Резултати от проведено социологическо проучване за мястото на краткосрочното обучение, поместени в глава трета от настоящото изследване*).

2.Националната агенция за оценяване и акредитация е единственият орган, оценяващ образователния капацитет на университетите и висшите училища. Създадени са предпоставки за извършване на субективно оценяване. Неясни и тромави са процедурите по разкриване на нови висши училища или преобразуването им. Критериите за оценка са изключително много на брой, а в същото време не дават ясна представа за качеството на обучение. При оценяването на университетите не се отчита мнението на бизнеса относно подготовката на студентите и ефективната им реализация на пазара на труда.

2.2.3 Степенна структура.

Проблемите на българското висше образование са много и комплексни. Един от най-важните въпроси, свързани със създаването на европейското образователно пространство и присъствието на България в него е начинът, по който у нас се възприема тристепенната структура на висше образование бакалавър-магистър –доктор. Степенната структура е регламентирана в Наредба за държавните изисквания за придобиване на висше образование на образователно-квалификационните степени „бакалавър“, „магистър“ и „специалист“, приета с ПМС 162/2002 с последни корекции от 2003 г. преди отпадането на степен специалист и заменянето и със степен „професионален бакалавър“.

Системата на висшето образование в България организира обучение след завършено средно образование и се състои от следните степени:

1. образователно-квалификационна степен **"бакалавър"**, за придобиването на която в съответствие с учебния план се изискват:

а) не по-малко от 180 кредита със срок на обучение не по-малък от три години - "професионален бакалавър по...";

б) не по-малко от 240 кредита със срок на обучение не по-малък от 4 години - "бакалавър";

2. образователно-квалификационна степен **"магистър"**, за придобиването на която се изискват:

а) не по-малко от 300 кредита съгласно учебния план със срок на обучение не по-малък от 5 години;

б) не по-малко от 120 кредита след придобита образователно-квалификационна степен **"бакалавър"** по т. 1, буква "а";

в) не по-малко от 60 кредита след придобита образователно-квалификационна степен **"бакалавър"** по т. 1, буква "б".

Висшите училища създават възможности и определят условията за: преминаване от обучение в една образователна степен към обучение в друга; придобиване на по-висока образователна степен; частично обучение на български и чуждестранни студенти в избрано от тях висше училище, факултет или специалност; преместване на студенти в друго висше училище, факултет, специалност и форма на обучение; прекъсване на обучението от страна на студентите, докторантите и специализантите, както и продължаването му след това; тези условия са регламентирани в Закона за висшето образование.

Дистанционно обучение се осъществява само от висши училища, получили акредитация и създадени при условия и по ред, определени от ЗВО.

Основната идея на болонския процес е да се отговори адекватно на необходимостта, наложена от развитието на световната икономика и от масовизацията на висшето образование, като се разшири достъпът до висше образование и се съкратят сроковете на обучение (цели, обслужвани от бакалавърските степени).

Едновременно с това се запазва „елитарния“ характер на висшето образование, което се съсредоточава в подготовката на магистри и доктори. Университетите, които си поставят за цел да бъдат водещи в науката и научните изследвания би следвало еднозначно да са заинтересовани от въвеждане на формулата 3+2+3 защото тя осигурява възможност да се работи по-продължително време с млади хора с по-висок потенциал. При очертаващата се тенденция в Европа за тригодишно обучение за бакалавър твърдото

запазване на формулата 4+1+3 е свързано с риска младите хора да напуснат страната и да предпочетат да придобият за три години и при по-добри условия степен „бакалавър”. Статистиката потвърждава тези изводи. През настоящата учебна година в Германия се обучават 12500 българи, в САЩ около 3500 българи. По данни на Евростат в Европа учат 22800 българи и техният брой се е увеличил двойно за последните осем години.

2.2.4 Обща характеристика на обучението за степен „бакалавър” ISCED 97 - степен 5A

Обучението за придобиване на **образователно-квалификационна степен "бакалавър", осигурява:**

1. получаване на цялостна представа за характера на професионалното направление и специалността;
2. овладяване на широкопрофилни теоретични знания и практически умения;
3. умения за адаптивност в съответствие с изменящите се условия при реализирането на специалистите;
4. придобиване на умения за самостоятелна професионална работа и за работа в екип;
5. условия за образователна мобилност и международна сравнимост на получаваните знания и придобитите способности.

Получената подготовка дава възможност на придобилите образователно-квалификационна степен "бакалавър":

1. да упражняват професии съобразно придобитото образование и професионална квалификация;
2. да продължават обучението си в следващи образователно-квалификационни степени;
3. да участват в различни форми на продължаващо обучение през целия живот.

Висше образование на образователно-квалификационните степени "бакалавър", "магистър" и "професионален бакалавър" се придобива във висши училища, които отговарят на изискванията на Закона за висшето образование и на наредбата.

Обучението по всяка специалност се извършва по учебен план, който включва задължителни, избираеми и факултативни дисциплини.

Задължителните учебни дисциплини осигуряват фундаментална подготовка по избраната широкопрофилна специалност от професионалното направление.

Избираемите учебни дисциплини осигуряват специфични знания и компетентности от областта на специалността. Факултативните дисциплини дават възможност за получаване на знания и умения в различни научни области в съответствие с интересите на студентите. Съотношението между учебните дисциплини се определя в учебния план на специалността с решение на факултетния съвет.

Сертифициране на обучението

Завършилите обучението студенти получават Диплом за завършено висше образование образователно-квалификационна степен „бакалавър”, както и европейско дипломно приложение. Придобиването на тази степен дава възможност за продължаване на обучението в по-горна степен магистър при условия, регламентирани от всеки отделен университет, както и продължаване на обучението за степен магистър в различни европейски държави при покриване на изискванията за прием.

Оценка на качеството на обучение

Извършва се периодично от университетите съгласно приети Правилници и системи за оценка на качеството на обучение . Оценяването се извършва и от Националната агенция за оценяване и акредитация в рамките на извършваните акредитации на професионалните направления по съответните образователни степени по описаните по-горе в точка 2.2.2 процедури.

Условия за прехвърляне или продължаване на обучението в по-горни степени на образование

Придобиването на тази степен дава възможност за продължаване на обучението в по-горна степен магистър при условия, регламентирани от всеки отделен университет, както и продължаване на обучението за степен магистър в различни европейски държави при покриване на изискванията за прием. В рамките на системата за натрупване и трансфер на кредити за проведеното обучение се присъждат между 180 и 240 кредита според образователната политика на университета. Продължаването за степен магистър изисква придобиване на още 60 кредита . Прехвърлянето на студенти между два университета в рамките на същата степен се извършва по решение на двамата ректори . Прехвърлянето на студенти от частни в държавни университети е съпроводено със заплащане на допълнителни такси, давани под формата на

„дарения” на съответния държавен университет или при задължително провеждане на необосновано голям брой приравнителни изпити срещу съответното заплащане, което е сериозна пречка за прехвърляне на студенти в рамките на една и съща образователна степен в различни университети по сходни специалности.

Условия за мобилност – наличието на университетска харта Еразъм на съответния университет и подписани партньорски споразумения с университети от европейски държави дава възможност за мобилност на студентите с цел обучение в партньорски университет или провеждане на летни практически стажове в рамките на програма Еразъм. Основно изискване е отлично владение на английски език. От възможностите на програма Еразъм в България се възползват значителен брой студенти, като най-голям брой са студентите, изучаващи туристически специалности.

2.2.5. Обща характеристика на обучението за степен „професионален бакалавър” ISCED 97-степен 5B Институциите, предлагащи обучение за придобиване на образователно-квалификационна степен „професионален бакалавър” са с образователен статут колежи.

Процедурата за разкриване на частни висши училища е регламентирана със Закона за висше образование. Процедурата и редът за разкриване на частни колежи е еднакъв с реда за разкриване на университети. Най-кратко условията за разкриване са следните: Частните висши училища се създават по искане на физически и/или юридически лица, наричани по-нататък "учредители". Учредителите трябва да имат право на собственост върху недвижимите имоти, движимите вещи и сградния фонд, необходими за осъществяване на дейностите, както и проект за финансовото осигуряване на дейностите на висшето училище. Учредителите учредяват право на ползване върху недвижимите имоти за срока на съществуване на висшето училище или могат да прехвърлят правото на собственост върху вещите и имотите след обнародване на решението на Народното събрание за неговото създаване в "Държавен вестник". Видно от цитирания текст условията за разкриване на частен колеж са значително по-сериозни и учредителите на съществуващите в България частни колежи са инвестирали значителен размер средства за осигуряване на сградни фондове и материална база за разлика от двугодишните професионални колежи.

Самостоятелният колеж обучава за придобиване на образователно-квалификационната степен "бакалавър" по чл. 42, ал. 1, т. 1, буква "а" от Закона за висше образование. Колежът разполага с академичен състав на основен трудов договор, който по всяка специалност провежда не по-малко от половината от аудиторните и практическите занятия. **Хабилитираните лица на основен трудов договор в него четат за всяка специалност не по-малко от 50 на сто от лекционните курсове.** Лекционните курсове по задължителните и избираемите учебни дисциплини се възлагат на хабилитирани преподаватели. До 30 на сто от лекционните курсове могат да се възлагат на нехабилитирани преподаватели с образователна и научна степен "доктор".

За придобиване на образователно-квалификационна степен "професионален бакалавър" в редовна и задочна форма на обучение се приемат лица, завършили средно образование. Условията за прием на студенти за висше образование са регламентираны в Наредба за реда и условията за приемане на студенти в българските висши училища и нейното спазване е задължително за всички видове висши училища в България. Всяко висше училище може да приеме освен задължителните показатели и свои условия за прием, като зачитане на оценки от средния курс на образование (оценки от матури или от обучение по английски език, математика и др.) Продължителността на обучението в редовна форма по учебен план е с минимален срок на подготовка 3 години с общ хорариум не по-малък от 1800 часа и не по-голям от 2400 часа. Обучението на студентите се извършва по учебен план, разработен от висшето училище в съответствие с квалификационната характеристика на специалността с участието на хабилитирани преподаватели от съответната научна област, на фирми - основни потребители на кадрите, и на съсловни организации. Хорариумът на учебните дисциплини с практическа насоченост, не може да бъде по-малък от 75 на сто от общия хорариум по учебния план. Обучението за придобиване на образователно-квалификационна степен "професионален бакалавър" завършва с държавен изпит. Студентите, изпълнили задълженията си по учебния план, получават диплома за завършено висше образование на образователно-квалификационна степен "професионален бакалавър". Лицата, придобили образователно-квалификационна степен "професионален бакалавър" могат да продължат образованието си в образователно-квалификационна степен "магистър" само в същото професионално направление при условия и по ред, определени в правилника на висшето училище или в държавните изисквания.

Обучението за придобиване на образователно-квалификационна степен "професионален бакалавър", **осигурява:**

1. теоретична подготовка, даваща знания от фундамента на професионалното направление;
2. специализираща и технологична подготовка в съответствие със специалностите в колежа;
3. практическа подготовка за съответната специалност;
4. компютърна подготовка за реализиране на специалността;
5. условия за образователна мобилност на студентите, в т. ч. международна сравнимост на получаваните знания и придобитите умения.

Получената подготовка дава възможност на придобилите образователно-квалификационна степен "професионален бакалавър":

1. да заемат длъжности в съответствие с професионалната си подготовка и квалификация;
2. да продължават обучението си в по-горни образователни степени в съответствие с нормативните актове и правилниците на висшите училища.

Сертифициране на обучението

Обучението завършва с получаване на диплома за завършено висше образование степен „**професионален бакалавър**” с тригодишен срок на обучение и получаване на минимум 180 кредита. Изискванията към съдържанието на документите, издавани от висшите училища са регламентирани в Наредба за държавните изисквания към съдържанието на основните документи, издавани от висшите училища (ДВ бр.75 от 2004 с изменения до ДВ бр.39 от 2009 г.).

Оценка на качеството на обучение .

Извършва се периодично от коледжите съгласно приети Правилници и системи за оценка на качеството на обучение. Оценяването се извършва и от Националната агенция за оценяване и акредитация в рамките на извършваните акредитации на професионалните направления по съответните образователни степени по описаните по-горе в точка 2.2.2 процедури.

Условия за прехвърляне или продължаване на обучението в по-горни степени на образование

Придобиването на тази степен дава възможност за продължаване на обучението в по-горна степен магистър при условия, регламентирани в Закона за висшето образование – при продължаване на обучението в същото професионално направление се изисква обучение в рамките на една година и половина. Възможности за продължаване в друго професионално направление са създадени само след обучение на още една година и придобиване на степен бакалавър. Прехвърлянето на студенти между два колежа в рамките на същата степен се извършва по решение на двамата ректори . Прехвърлянето на студенти от частни в държавни университети е съпроводено със заплащане на допълнителни такси ,давани под формата на „дарения” на съответния държавен университет или при задължително провеждане на необосновано голям брой приравнителни изпити срещу съответното заплащане, което е сериозна пречка за прехвърляне на студенти в рамките на една и съща образователна степен в различни университети по сходни специалности.

Условия за мобилност – наличието на университетска харта Еразъм на съответния университет и подписани партньорски споразумения с университети от европейски държави дава възможност за мобилност на студентите с цел обучение в партньорски университет или провеждане на летни практически стажове в рамките на програма Еразъм. Основно изискване е отлично владеене на английски език . От възможностите на програма Еразъм в България се възползват значителен брой студенти, като най-висок е процента на студентите, обучаващи се в туристически специалности. При реализация на мобилностите няма разлика в придобитите степени между степен „бакалавър” и степен „професионален бакалавър”. Тте се подчиняват на едни и същи критерии и изисквания.

В България за образователно-квалификационна степен „професионален бакалавър” степен **ISCED 5B** за **учебната 2008/2009 г.** се обучават **28 хил. студента** (виж Таблица 3 по-горе) или 10,2% от общия брой студенти висше образование (По данни на НСИ –Основни характеристики на образованието 2008 г).

За сравнение броят на студенти в програми за висше образование степен **ISCED 5B** по данни на **Eurostat, OECD** за периода 2003-2007 г е както следва:

Таблица 4 Студенти в програми за висше образование ISCED 5B

	2003		2004		2005		2006		2007	
	брой	% ВО(*) от	брой	% ВО(*) от	брой	% ВО(*) от	брой	% ВО(*) от	брой	% ВО(*) от
Австрия	26167	11%	25371	11%	25253	10%	23959	9%	23133	9%
Белгия	193063	52%	200079	52%	201509	52%	204050	52%	200935	51%
Белгия Валония и немско- говорящите общности	90003	53%	94926	53%	95084	53%	95854	53%	93273	52%
Белгия Фландрия	103060	51%	105153	51%	106425	51%	108196	51%	107662	51%
България	14801	6%	16294	7%	18432	8%	23608	10%	26953	10%
Швейцария	38231	21%	39113	20%	36347	18%	35662	17%	38154	18%
Кипър	14614	80%	16739	80%	15546	77%	15726	76%	16887	76%
Чехия	29453	10%	33046	10%	32193	10%	31879	9%	31247	9%
Германия	339989	15%	349084	15%	341442	15%	335961	15%	328429	14%
Дания	17550	9%	27810	13%	32128	14%	28520	12%	29311	13%
Естония	24185	38%	24401	37%	24178	36%	23416	34%	23659	34%
Испания	248035	13%	255488	14%	248140	14%	240071	13%	235815	13%
ЕС 27	2678183	15%	2501479	14%	2534804	14%	2518322	13%	2465873	13%
Финландия	475	0%	159	0%	95	0%	115	0%	48	0%
Франция	508932	24%	515230	24%	525395	24%	535628	24%	539907	25%
Гърция	182692	33%	203509	34%	228910	35%	244131	37%	213721	35%
Хърватия	41691	34%	43832	35%	47735	35%	45076	33%	42257	30%
Унгария	15021	4%	20321	5%	23614	5%	25039	6%	26066	6%
Ирландия	64873	36%	63194	34%	55938	30%	54128	29%	54499	29%
Исландия	742	6%	699	5%	609	4%	389	2%	300	2%
Италия	20868	1%	21933	1%	21480	1%	13911	1%	10518	1%
Япония	974733	24%	983241	24%	981665	24%	967811	24%	922608	23%
Литва	48058	29%	52119	29%	56572	29%	56781	29%	56313	28%
Люксембург	1216	40%	-	-	-	-	-	-	-	-
Латвия	22402	19%	15191	12%	17249	13%	18017	14%	19242	15%
Малта	1929	22%	1143	15%	1341	14%	1205	14%	1403	14%
Холандия	6603	1%	-	-	-	-	-	-	0	0%
Норвегия	7178	3%	4347	2%	2667	1%	1952	1%	1811	1%
Полша	20745	1%	22355	1%	22429	1%	23200	1%	22933	1%
Португалия	5466	1%	5097	1%	4888	1%	4233	1%	2931	1%
Румъния	50892	8%	46172	7%	43192	6%	27872	3%	12937	1%
Швеция	14464	3%	16792	4%	17851	4%	20391	5%	21608	5%
Словения	50885	50%	51862	50%	55105	49%	51774	45%	48937	42%
Словакия	6118	4%	5259	3%	4676	3%	2824	1%	2241	1%
Турция	575712	30%	562677	29%	615534	29%	684986	29%	717648	29%
Великобритания	748687	33%	512831	23%	517248	23%	511883	22%	516200	22%
САЩ	3871711	23%	3574027	21%	3635864	21%	3671135	21%	3725672	21%
Австралия	178973	18%	164388	17%	163386	17%	159044	16%	169640	16%
Нова Зеландия	50873	27%	59740	25%	60958	26%	63354	27%	65208	28%

(*) ВО - студенти във всички програми за висше образование ISCED 5A, ISCED 5B и ISCED 6

2.2.6 Анализ и тенденции на база на количествените характеристики за българското висше образование съгласно информацията, посочена в Таблица 2 , Таблица 3 и Таблица 4.

От посочените по-горе данни могат да се направят следните

Изводи:

1. За последните пет години в България **не е разкрито нито едно ново висше** училище. Общият брой висши училища е бил 53 през 2004 г. и продължава да бъде същият към 2009 г.

2. Частните висши училища, които са разкрити към 2004 г. които са 16 на брой запазват същия брой и към 2009г. От всички висши училища в България **70% са държавни и само 30% са частни.**

По данни на Националната агенция за оценяване и акредитация за периода от 2005 до 2009 г. Агенцията е разгледала 14 проекта за разкриване на нови частни висши училища. От тях 4 са получили положителна оценка, но нито едно все още не е разкрито от Народното събрание, каквато е процедурата съгласно Закона за висше образование. Това показва изключителна трудност при откриване на частни училища, затвореност на системата за висше образование, което на практика е предпоставка за липса на конкуренция между университетите.

3. От общо 53 висши училища, самостоятелните колежи, предлагащи тригодишен срок на обучение – степен **ISCED 5B** са общо 10 на брой, от които частните са 9 и един държавен колеж. В относителен дял **колежите съставляват 18,9% от общия брой висши училища.** 90% от самостоятелните колежи в страната са частна собственост. Колежите, разкрити към държавни висши училища постепенно намаляват своя брой и от 40 през 2004/2005 г. достигат до 28 през 2008/2009 г.

4. Общият брой студенти, обучавани за висше образование от 1999 г. – 270 000 студента, бележи непрекъснат спад и едва през последните три години започва да се увеличава. През 2009 г. броят на студентите достига 274 000 студента (в тази бройка са включени и докторантите), т.е **общият брой студенти се е увеличил едва с 1,5 % за период от 10 г.**

В България местата за обучение в държавните университети ежегодно се определят от Министерството на образованието и науката, така че броят на новоприетите студенти е известен. Според параграф 31 на действащия Закон за висше образование свободният капацитет на държавните висши училища и на професионалните направления се усвоява поетапно, както следва: 2007/2008 г до 25%, 2008/2009 – до 50%, 2009/2010 – до 75%, 2010/2011 г. до 100%. Както е видно по-долу, този увеличен прием на практика не е усвоен от държавните висши училища, въпреки безплатното обучение, което те предлагат. В същото време Министерството на образованието, младежта и науката прилага твърди ограничителни мерки за приема в частните висши училища, вследствие на което е налице изключително парадоксална ситуация. Държавата не финансира частните университети, а ограничава броя студенти, които те следва да приемат. Както сочат данните налице е стабилна тенденция на увеличаване на приема в частните университети, въпреки ограничителните мерки, предприети от МОМН, въпреки значително по-високите такси, които студентите трябва да заплатят за своето обучение, въпреки изключително нелоялната конкуренция между държавни и частни университети, изразяваща се в разлика при прием на студенти по държавна поръчка например.

5..Анализът на данните за **последните пет години** показва следните тенденции:

Общ брой студенти висше образование – от 238 хил. се увеличават на 274 хил, т.е увеличение с 15% при запазване на общия брой висши училища в страната.

Общ брой студенти в частни висши училища от 39 хил. се е увеличил на 58 хил., т.е увеличение с 48,7%. Съотношението на обучаеми в частни и държавни висши училища е 21,17 % , т.е от всички студенти в България 21% се обучават в частни висши училища и **79% в държавни висши училища.**

В колежите се обучават общо 28 хил. студента, като за последните пет години техният брой се е увеличил от 18 хил. на 28 хил. студента. Налице е **увеличение на студентите, избрали по-краткосрочно висше обучение с 55,6%.** В рамките на общия брой студенти в колежите, броят на обучаващите се в частни колежи се увеличава от 6 хил на 19 хил, т.е налице е двукратно увеличение. **Спрямо общия брой студенти висше образование, броят на студенти в колежите е 10,2 %, в т.ч. броят на студенти в частни колежи спрямо брой студенти в частни ВУ е 32,8 % за 2008/2009 г.**

Най-висок относителен дял заемат студентите в област „Стопански науки и администрация” - **41.6%**, следван от тези на студентите в област „Науки за обществото и човешкото поведение” - **19.6%**, и „Спорт, туризъм и хотелиерство” - **12.4%**.

6. По данни на Eurostat и OECD през 2007 г. (Таблица4) в програми за висше образование ISCED 5B в 27-те страни членки на ЕС са се обучавали около 2.5 млн. студенти (т.е. около 13% от всички студенти в програми за висше образование). За САЩ те възлизат на 21% от всички студенти, а за България броят на студенти, обучаващи се за степен ISCED 5B спрямо общия брой студенти към 2007 г.е 10 % .

Много от програмите за висше образование ISCED 5B са с продължителност 2 год. и могат да бъдат определени като кратък цикъл на висшето образование в съответствие с Болонския процес. През 2005 г. в Дания около 18 500 студенти (9% от всички студенти) са се обучавали в двугодишни програми за висше образование. През учебната 2007/8 год. в такъв тип програми в Латвия са се обучавали около 20 300 студенти (16 % от общия брой студенти). През учебната 2006/7 год. в Турция около 717 650 студенти (повече от 29% от всички студенти) са се обучавали в двугодишни програми за висше образование за степен "Associate Degree". Във Великобритания двугодишната степен – Foundation Degree – беше въведена през 2001 г. Почти 72 000 студенти са се записали или се очаквало да се запишат в програми по степен "Foundation Degree" през учебната 2007/8 год. До 2010 г. техният брой се очаква да достигне 97 000 (Higher Education Funding Council for England 2007, 2008).

В голяма част от европейските държави програмите ISCED 5B се предлагат от висши училища или в сътрудничество с висши училища и са признати като част от висшето образование. В приложената таблица **Приложение № 1 Наличие на образователни програми за висше образование ISCED 5B и на програми за след-средно образование ISCED 4** са изброени институции, в които се предлагат програми за степен ISCED 5B. Както е видно от таблицата в **Приложение 1 Приложение № 1 Наличие на образователни програми за висше образование ISCED 5B и на програми за след-средно образование ISCED 4** в редица европейски държави университетите и други висши училища извън колежа предлагат обучение както за степен ISCED 5B, така и за степени ISCED 5A и 6: такава е практиката в университети в Австрия, Франция, Исландия, Ирландия, Италия, Малта, Норвегия, Румъния, Швеция, Швейцария, Турция, Великобритания, Северна Ирландия, Шотландия и др. Наред с това в редица други държави тези програми се предлагат и от други институции за висше образование извън колежа : Дания, Кипър, Латвия, Литва, Холандия.

Единствените държави, предлагащи обучение за степен ISCED 5B само в колежа са България, Чехия, Унгария, Люксембург и Испания. Много често главната, а понякога и единствена цел на тези програми е да предлагат краткосрочно професионално обучение, което не е свързано с предишно образование. Това обаче не изключва възможността да се използват кредити от тези програми в по-нататъшното обучение. Основната цел на краткосрочните професионални програми на степен ISCED 5B е да предлагат кратки професионални курсове, насочващи директно към пазара на труда. В повечето от случаите тези програми дават професионална квалификация. Поради факта, че голяма част от тях са свързани с висшето образование, тези програми стимулират младежите да се върнат да учат в по-късен етап от живота си. Само в държавите, в които има изградени гъвкави образователни пътеки и гладко преминаване от ISCED 5B към друга степен на образование ,тези програми се считат за подготвителни за по-нататъшно обучение.

В Приложение 2 Продължителност на обучението и сертифициране в програми за висше образование ISCED 5B е посочена Таблица с продължителност на обучението и начин на сертифициране на програмите ISCED 5B в някои европейски държави. Налице е изключително разнообразие както от продължителност и срок на обучение, така и в начините на сертифициране на краткосрочните програми. Понастоящем повечето от страните в Европа се ориентират към кратките бакалавърски програми до 3 години (Bekh radnia, 2004) Според Осневски ..” В Европа се налага най-вече следната образователна схема: 180 кредита за присъждане на бакалавърска степен + 120 кредита за магистърска степен. Някои страни като Холандия и Швеция също предлагат комбинацията 180 кредита за бакалавър и още 60 кредита за магистър”. (из изследването „ Степента Специалист по...за професионално висше образование в България- състояние и проблеми, изготвено от екип Снежана Сланчева, Юлия Пъшкина и др. през 2005 г.)

Една от основните трудности за въвеждането на краткия цикъл квалификации в България се дължи именно на липсата на изградени гъвкави образователни пътеки и гладко преминаване към по-висока степен на образование. Това се дължи на няколко обстоятелства, а именно:

Академичната автономия, която е залегнала в Закона за висшето образование, дава право на университетите, специализираните висши училища и колежа да изготвят самостоятелно квалификационни характеристики и учебни планове на специалностите. Регламентирането на този процес е извършено с Наредбата за Държавните изисквания за придобиване на висше образование на

образователно-квалификационните степени „бакалавър“, „магистър“ и „специалист“ (Наредбата е публикувана през 2002 г. с последна корекция през 2003 г., а промяната на степен „специалист“ със степен „професионален бакалавър“ се извърши през 2007 г. и не е отразена в Наредбата. Наредбата е приета с ПМС 162/2002). Изискванията за висше образование по съответните образователно-квалификационни степени бяха разгледани по-горе в точка 2.2.3 и 2.2.4. От гореизложеното е видно, че не съществува значителна разлика относно резултатите на изхода на обучението между двете степени – „бакалавър“ и „професионален бакалавър“. В още по-голяма степен това се отнася за програмите, по които се извърша обучението – трудно може да се направи разграничение между университетските и неуниверситетските програми относно техните цели, предназначение, функции.

Ще се спрем малко по-подробно на това как бе приета новата степен „професионален бакалавър“ в българската академична общност, защото това е особено показателно и за въвеждане на краткия цикъл на квалификации в рамките на първата образователна степен. През 2007 г. академичната общност в България се раздели на две части – частните висши училища – както колежи, така и университети, подкрепиха изцяло промяната на закона. И това е обяснимо, тъй като те не се издържат от държавата и за ефективността на предоставяното от тях образование главна дума имат клиентите им - т.е. студентите, които търсят начини за бърз изход към пазара на труда и възможности да достигнат желаната по-висока образователна степен в по-продължителен период от време. За разлика от тях, огромната част от държавните университети, представени от тогавашния Съвет на Ректорите, изразиха категорично негативно отношение към тази структура на образование. По-долу ще цитираме част от две интервюта, които са особено показателни за настроенията в обществото, породени от промяната в ЗВО.

«Управителният съвет на Съвета на Ректорите има **напълно отрицателно становище** по въпроса за въвеждане на степен „професионален бакалавър“ и причините за това са следните: въвеждането на образователно-квалификационната степен *Професионален бакалавър* «**взриви**» **възможността университетите да преминат от системата 4 +1+3** към системата 3+2+3. Никой университет при наличие на тригодишно обучение на професионален бакалавър няма да се съгласи бакалавърската му степен също да бъде три годишна. На практика се оказва, че професионалните бакалаври започнаха много повече да се ценят много повече, отколкото университетските бакалаври. В дипломите им пише професионален бакалавър и затова навярно работодателят решава, че това е човекът, който му трябва – професионалистът.....» (цитат от интервюто «Един ректор – четири години по-късно» *Източник: <http://www.azbuki.eu>*). В друго интервю се заявява категорично, че колежите ни сега са в европейската степен на професионално образование ISCED B5 и трябва там да си останат. Появата на ниска степен бакалавър не е свързано никак с нуждите на пазара на труда и е необяснимо. Други представители на академичната общност обаче категорично оспорват идеята професионалните бакалаври да си доучват за академичен бакалавър или за магистър, защото те се готвят за бърза и директна реализация на пазара на труда” - публикация на вестник Дума «Ректорите са против двата вида бакалаври» *Източник: <http://money.ibox.bg/news/>*. Трудностите по утвърждаване на образователната степен професионален бакалавър още веднъж показват необходимостта от търсене на по-различен подход при въвеждането на краткия цикъл на обучение.

3 Мястото на краткия цикъл на обучение в българската система за висше образование.

В изложението по-горе се спряхме на някои основни характеристики на българската образователна система и в частност на системата на висше образование. В опита на очертаване на мястото на краткия цикъл на обучение в така съществуващата система на висше образование в България ще изброим накратко още веднъж основните характеристики на системата, които имат пряко отношение към създаване на възможности за въвеждане на кратък цикъл на висше образование. Не на последно място по важност е и обществената нагласа и създадените традиции в областта на висшето образование. За по-точно характеризиране на отношението на младите хора към възможностите, които дава краткия цикъл на обучение. Проведохме социологическо проучване, резултатите от което са подробно описани в следващите глави от настоящото изследване. Анкетирани бяха **2164 обучаеми**. Част от изводите на проучването се потвърдиха и от публикуваните резултати от проведено Национално проучване на професионалната ориентация и мотивация на студентите в България, проведено от Мандей Инсайт /Hewitt Associates за България през 2008г. Проучването е обхванало 12477 студенти от 37 университета и 71 специалности. В резултат на двете проучвания се откриха следните тенденции.

Студентите избират тригодишно обучение за степен бакалавър вместо четиригодишно, тъй като желаят бърз изход към пазара на труда и последващо обучение за магистърска степен. Едва 15% от анкетираните са посочили като мотивация реализиране на икономия на средства и търсене на възможност поетапно да завършат висше образование. Този извод се потвърждава и от данните на националното изследване, според които 70 % от студентите не работят по време на следването си, 30% възнамеряват да си търсят

постоянна работа едва след завършване на бакалавърската си степен, а 18% -след завършване на магистърската си степен. От всички анкетираните студенти 42% възнамеряват да си търсят работа в чужбина. Основна част от студентите, над 70% не са запознати с възможностите на краткия цикъл на обучение в рамките на висшето образование.

Над 69% от анкетираните студенти биха избрали да завършат висше образование в чужбина поради по-добро качество и големите възможности за избор на курсове, трансфер на кредити и възможности за мобилност, а това са едни от необходимите условия, без които не е възможно въвеждането на кратък цикъл. Студентите подчертават, че липсва гъвкавост на нашата система, липсва изборност на курсове и учебни дисциплини, липсват реални възможности за трансфер на кредити. Не са създадени условия за мобилност между различни специалности и университети в България. Прехвърлянето на студенти е съпроводено с редица тежки бюрократични процедури, допълнително въвеждане на голям брой изпити и високи по размер приравнителни такси. Липсва реално желание от страна на университетите да съдействат на своите студенти при прехвърлянето им или да приемат студенти от други училища.

Над 57% от анкетираните потвърждават желанието си за двугодишно обучение в рамките на висшето образование с изразено желание за продължаване на обучението за по-горна степен. Не са малко и студентите, които смятат, че двугодишното обучение им дава по-малки шансове за успешна трудова реализация -33,15% от анкетираните, а 28,40% смятат, че това обучение е по-малко престижно в обществото от традиционното бакалавърско обучение.

Въпреки това, ползите от въвеждането на краткия цикъл на обучение са безспорни и се отчитат както от страна на бизнеса, така и на студентите и академичната общност в България.

Според анкетираните, х въвеждането на краткия цикъл на обучение :

- ❖ би подобрило достъпа до висше образование на всички социални групи, включително и социално слабите младежи;
- ❖ би дало възможност във висшето образование да се включат хора от всички възрасти, включително и тези, които се нуждаят от преквалификация, ученето през целия живот реално ще се включи и в системата на висшето образование чрез въвеждането на краткия цикъл на обучение;
- ❖ би създадо големи възможности за мобилност на студентите ; възможности за гъвкавост на обучението и поставяне на студента реално във фокуса на образователния процес;
- ❖ би създадо възможност за реформиране на традиционната българска система на висше образование.

Основание за настоящите изводи дават поредицата от проучвания, дискусии, фокус групи и кръгли маси, проведени за период от една година в рамките на Проект „Краткосрочното образование в САЩ и Европа : отговор на социални и икономически потребности 2008-2010 година”. Изводите от проведените проучвания са поместени в следващите глави от настоящото изследване.

Проблеми пред българското висше образование, затрудняващи въвеждането на краткия цикъл

Ограничаване на достъпа до висше образование, контрол на входа, а не на изхода на системата, регламентиране на бройките за прием даже и в частните висши училища, съществуване на стремеж на всяка цена „да влезеш в университет” и максимално дълго да продължиш престоя си там. Ограничаването на приема в частните висши училища, които са с по-гъвкав мениджмънт води до влошаване на условията за мобилност на студенти между различни по вид училища, различни специалности и форми на обучение. Държавата не оказва никаква подкрепа на частните университети.

Системата на финансиране на висшите училища, осигуряваща държавни субсидии спрямо брой обучаващи се студенти. Тази система води до стремеж на държавните висши училища, които са преобладаващ брой в България максимално дълго да задържат студентите си, за да получават по-дълго съответните субсидии. Този начин на финансиране е основната причина да не се търсят гъвкави образователни пътеки и да се създават пречки пред мобилността на студентите. Тази система не стимулира качеството на обучение и не създава конкуренция между висшите училища.

Съществува голямо разнообразие от специалности, университетите загубиха своя специфичен облик, всеки университет обучава почти по всички специалности, всеки университет е затворен и не създава никакви условия за мобилност на студенти, а точно обратното, затруднява в максимална степен прехвърлянето и продължаването на обучение на студентите в различните университети. Може да се допусне, че при тази затвореност на образователната система и липса на ефективен мениджмънт държавните университети ще

се противопоставят на въвеждането на краткия цикъл предвид на това, че за тях това ще означава съкращаване на срока на обучение и получаване на по-малко субсидии от държавата.

Липсва конкуренция между университетите и стремеж за гъвкав образователен процес. Липсва мотивация за повишаване на качеството и привличане на по-голям брой студенти. Създаването на нови университети е почти невъзможно поради дълги, неясни и тровави процедури, а липсата на нови университети създава чувство на спокойствие и отсъствие на конкуренция между съществуващите висши училища. Липсва конкуренция и с чуждестранни университети, тъй като държавата нормативно създава редица пречки за откриването им. Университетите въвеждат нереални такси за прехвърляне, не признават кредити, получени от други ВУЗове.

Държавата в лицето на Националната агенция за оценяване и акредитация е монополизирала акредитационните процеси и оценяването на качеството на образованието се извършва единствено от националната агенция. Липсва външно оценяване, което да наложи на университетите промяна на образователната им политика и подобряване на мениджмънта им в полза преди всичко на студента. Липсва участие именно на младите преподаватели в мениджмънта, тъй като те законово нямат право да участват в органите на управление преди да са защитили доцентура, а този процес предполага навършването на 45-50 год. възраст по сега действащите процедури за хабилитация в България.

Професионалното развитие на младите учени е бавно, извършва се централизирано и в никакъв случай не стимулира конкурентоспособността на висшето ни образование. Понастоящем България е на последно място по конкурентоспособност на висшето образование в Европейския съюз, а общо по конкурентоспособност се нарежда на **76 място сред 133 държави**. Това е още едно доказателство за липса на ефективен образователен мениджмънт в българските университети.

В учебните планове по отделните специалности липсва избираемост на дисциплини, това затруднява мобилността даже в рамките на един и същ университет.

Учебните планове по идентични специалности са изключително разнообразни и несъпоставими, което прави невъзможно трансфериране на кредити и изисква допълнително увеличаване на срока на обучение при прехвърлянето на студенти между два университета.

Бизнесът не участва в процесите на оценка на обучението, съществува изключително разминаване между очакванията на бизнеса и реалната подготовка на студентите. Бизнесът не разпознава отделните образователни степени и за него решаващо е придобитите компетенции и умения, а не образователна степен.

Изброените по-горе проблеми в българската система на висше образование дават основание да се смята, че би трябвало да се приложи **специфичен подход** при въвеждането на краткия цикъл, а не механично да се пренесат практиките на някои от европейските страни.

Някои възможни подходи за въвеждане на кратък цикъл на обучение, съобразно спецификата на българската образователна система и националните особености на системата на висшето образование :

Висше училище Международен колеж – Албена има утвърдена **добра практика** по въвеждане на двугодишен цикъл на обучение в рамките на висшето образование. От 2008 г. към колежа съществува Кулинарна академия, която извършва обучение по кулинария. Обучението е изградено на модулен принцип. То включва специализирана професионална подготовка и практическо обучение, силно застъпено обучение по английски език, учебни курсове от теория на професията. Студентите на кулинарната академия могат да приключат обучението си след двугодишния цикъл, като получат трета квалификационна степен за професия „готвач“. Липсата на законова предпоставка в Закона за висше образование за получаване на национална диплома при завършено двугодишно обучение без придобиване на образователно-квалификационна степен от системата на висшето образование не дава възможност този цикъл на обучение да се включи формално в системата на висшето образование. Студентите на кулинарната академия, които искат да продължат обучението си за получаване на висше образование, продължават обучението си за още две години и наред с квалификацията готвач получават и диплом за професионален бакалавър по хотелски мениджмънт. Тази практика показва един добър начин за въвеждане на краткия цикъл на базата на реструктуриране на учебните планове на специалностите, въвеждане на повече практическо обучение и стажове и създаване на възможност за придобиване на повече практически умения през първите две години на следването и надграждане с повече теоретични познания през следващите две години. Възможни са различни варианти на структуриране на учебни програми, практиката и бизнесът ще покажат съществуването на редица възможности в най-широк спектър от професии. Европейският опит показва, че не е необходимо краткия цикъл да бъде свързан непременно с

нов тип образователни институции или с конкретен вид учебни заведения, които да предлагат само двугодишни програми на обучение. Значително по-лесен и по-добър би бил подходът на преобразуване на учебните програми и създаване на възможности за разработване на учебни планове, даващи възможност за поетапно завършване на висше образование.

На национално ниво е необходимо въвеждането на национална диплома за първите две години, нещо, което е практика в редица европейски държави. Приемането на този подход – да се реформира образователния процес и краткия цикъл да се въвежда от всички заинтересувани институции за висше образование, а не от конкретно определени институции, които да имат право да обучават само за кратък цикъл би се отразил изключително благоприятно на българската образователна система и на българското общество като цяло.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Проблемите на въвеждане на краткия цикъл на обучение в системата на висшето образование в България далеч не се изчерпва с настоящото изследване. Това изследване е само началната стъпка за проучване на обществените нагласи и възможности. За успешното въвеждане на краткия цикъл е необходимо обединяване на усилията на всички заинтересовани страни, както от страна на правителството, така и на университетите и бизнеса. България не може да остане встрани от новите тенденции на Болонския процес. Определяне на мястото на краткия цикъл и въвеждането на национална рамка на квалификациите във висшето образование са дейности които се нуждаят от широка обществена подкрепа и дебати. Модернизацията на българското висше образование не може да се извърши само със смяна на закони и правилници. В процеса на модернизация трябва да се включи цялото общество. С настоящото изследване Висше училище Международен колеж цели да постави началото на обществения дебат и подкрепата на въвеждане на краткосрочния цикъл на обучение в българската образователна система, с което да се постигне и целта на проект „Краткосрочното образование в САЩ и Европа :отговор на социални и икономически потребности 2008-2010 г. „ е от особено голямо значение и дава принос в популяризирането на краткия цикъл на квалификации.

II. ЧАСТ

ДОКЛАД 2.

Ефективност и качество на висшето образование и мястото на краткосрочното обучение в системата на висшето образование

Кръгла маса, 20 ноември 2008 г., гр. Добрич

На 20 ноември 2008, 16.00 часа, зала 203 на Висше училище Международен колеж – Албена в гр. Добрич се проведе Кръгла маса на тема “Проблемите на ефективността и качеството на висшето образование и мястото на краткосрочното обучение в системата на висшето образование в България”.

Кръглата маса се организира в рамките на проект „Краткосрочното образование в САЩ и Европа: Отговор на социални и икономически потребности” 2008-2010 г. по програма „Атлантис” – Сътрудничеството ЕВРОПА-САЩ В областта на висшето образование и обучение, финансиран от Европейската комисия.

Цели на кръглата маса:

- ❖ Да се анализира моментната ефективност на висшето образование и взаимовръзката му с бизнеса и развитието на икономиката;
- ❖ Да се идентифицират методи за повишаване на качеството на висшето образование в България и приложими добри практики от опита на страни членки на ЕС и Съединените щати;
- ❖ Да се идентифицира ролята на краткосрочното обучение в системата на висшето образование в България и аспектите за неговото развитие.

Участници:

- ❖ Йооп Финке и Силвия ван дер Кармен (Амхем Бизнес Училище, Холандия), Родика Крачун (Гимназия Овидиус, Констанца, Румъния), Пирко Варис и Камила Калево (Пирканмаа Университет за приложни науки, Финландия).
- ❖ Доц.д-р Тодор Радев, д-р. Станислав Иванов, Клара Димитрова (Висше училище „Международен колеж”, Добрич, България).
- ❖ Д-р Веселин Благов (Портсмут Университет, Великобритания), Проф. Марин Нешков (Икономически университет, гр.Варна, България).

Теми, дискутирани по време на кръглата маса:

- ❖ „Мястото на краткия цикъл на обучение в рамките на европейските системи за висше образование”;
- ❖ „Ефективност и качество на висшето образование в България”

I. Встъпителна част

През първата част на Кръглата маса бе представена нормативната уредба в областта на висшето образование в България и хронология на развитието на законодателството в тази област.

Експозе на встъпителната част, направено от доц. Д-р Тодор Радев, Ректор на Висше Училище Международен Коллеж и Ръководител на Проекта.

Нормативната основа на българското висше образование бе поставена в началото на деветдесетте години. Новият Закон за висше образование, приет през 1995 г. трябваше да отрази прехода от тоталитарен към демократичен подход във висшето образование. Коренната промяна в икономическите условия – закриването на структуроопределящи промишлени предприятия, приватизацията, иницирането на малък и среден частен бизнес, трябваше да намерят адекватно отражение в образователната политика на страната.

Изминаха 14 години от създаването на Закона за висше образование, той претърпя 25 корекции през тези години, но нито една от тях не успя да отрази всеобхватно изискванията на новото време. Големите

структуроопределящи промишлени предприятия и развитата тежка промишленост бяха заменени с малки и средни предприятия, които понастоящем произвеждат над 90 % от БВП на страната. Настъпиха коренни промени в промишленото развитие на страната – от тежки производства нашата икономика се насочи към развитие на лека промишленост, услуги, туризъм, селско стопанство. Тези промени в национален мащаб оказаха своето отражение върху пазара на труда и нуждата от специалисти с нов профил и нови компетенции. На пазара на труда излязоха стотици хиляди тясно профилирани специалисти, чиято специалност вече не бе необходима на съвременното общество, пазарът имаше нужда от нов тип образование, нови квалификации, съобразени с новите технологии, които навлизаха в Европа.

Членството на България в Европейския съюз постави още предизвикателства пред българското висше образование. Световните и европейските тенденции в развитието на обществото изискваха бързи и адекватни промени в целите, формите и съдържанието на обучението в университетите, навлизането на интернет и компютърните технологии наложиха използването на коренно различни методи на обучение. Знанията се обновяваха непрекъснато, на три-четири години и възможността за достъп до информация в световен мащаб наложи коренна промяна на визията на висшето образование. От запамятаване и възпроизвеждане на информацията, целта на висшето образование бе променена в посока на подпомагане на студента сам да търси, намира, анализира и интерпретира информацията.

Какво се случи в Българските университети и как те отговориха на предизвикателствата, породени от промените? Как българското общество приема промените?

Чест е за България, че бе една от първите държави, присъединили се към Болонската декларация. Очакванията на обществото за промени във висшето образование, произтичащи от бъдещото ни членство в ЕС бяха изключително големи. Българското общество трябваше за кратък отрязък от време 5-10 години да осмисли и преодолее всички задръжки от тоталитарното време – да възприеме идеята, че освен държавни може да се откриват и частни университети. Трябваше да оцени, че частните университети също дават качествено висше образование, да възприеме нови образователни степени – бакалавър, магистър, специалист, да възприеме нови видове висши учебни заведения – университети, институти, колежи, професионални колежи след средно образование. С въвеждането на степенната структура, обществото трябваше да възприеме, че завършването на висше образование е процес, който може да продължи през годините и който не спира младите хора да се реализират на пазара на труда през различни периоди до завършването му. Да възприеме идеята, че висшето образование е достъпно и според “джоба” на българина в много от европейските държави и младежите имат право и възможност да избират къде и при какви условия да получат висшето си образование.

Промяната на ситуацията в Европа, широко разкритите врати на европейските университети, а в голяма степен и на американските университети, означаваше промяна на ситуацията и в българското висше образование. То трябваше бързо да отговори на конкуренцията в европейски и световен мащаб.

II. Проблеми пред висшето образование в България:

През втората част на кръглата маса бяха обсъдени проблемите пред висшето образование, като акцентът бе поставен върху следните проблеми:

1. Ограничаване на достъпа до висше образование Контрол на “входа”, а не на “изхода” на системата.

Според участниците в кръглата маса, българските университети продължаваха по стар тоталитарен обичай да стесняват входа, а не изхода на достъпа до висше образование. За сравнение – в Германия достъпът на входа на висше образование е сравнително широк, но всички кандидатстващи знаят предварително, че при приети примерно 800 студента, трябва да останат 300. Контролът е основно на изхода, а не на входа на системата. В България продължава да е обратното, противно както на европейските, така и на световните тенденции. Усилията на младежите са насочени към входа, а не към изхода на висшето образование. Стремехът на всяка цена “да влезеш в университета” е и един от основните източници на корупционни практики, защото влезеш ли веднъж, университетът започва да получава субсидии от държавата за твоето обучение и никой държавен университет няма интерес да прекъсна обучението ти и съответно да си намали държавната субсидия.

За да се разреши този проблем участниците смятат че е необходимо да се завишат критериите за оценка, с което ще се подобри и качеството на висшето образование.

2. Финансиране на висшите училища.

Участниците в кръглата маса обсъдиха и проблема с финансирането на висшите училища в България. Според тях разпределението на държавната субсидия по висши училища на принципа «брой обучавани студенти» се нуждае от съществена промяна. В резултат на прилагания принцип за разпределение, за да защитят щата и бюджета си висшите училища, като снижават изискванията си към студентите (при приемането им «на входа», семестриални изпити, студентско положение, държавни изпити). Занижавайки контрола и поддържайки ниски стандарти ръководствата на висшите училища се опитват да задържат студентите в учебните заведения, за да запазят финансирането. Тази често прилагана практика в държавните университети е една от основните предпоставки за снижаване качеството и ефективността на висшето образование.

Ето защо, сега прилаганата система на бюджетно финансиране не създава конкуренция между висшите училища и не стимулира качеството.

Присъстващите на кръглата маса споделиха, че според тях твърде неефективно се използват и наличните бюджетни средства във висшите училища. От тях само една малка част се инвестират реално в учебния процес, а в науката техният дал е символичен. Често липсват и целенасочени усилия за осигуряване на извънбюджетни източници, както и за съвместното използване от различни висши училища на общи материални и кадрови ресурси.

Според участниците, това положение неминуемо се долавя от потребителите на висше образование. Тези от тях, които са по-амбициозни и които търсят качеството в обучението, при осигурения широк достъп до образование в чужбина, търсят все повече чуждестранни университети, в които да завършат висше образование.

Г-жа Клара Димитрова сподели, че данните от проведено анкетно проучване сред българските студенти сочат, че повече от 1/3 от тях биха завършили висше образование в чужбина и единственото, което ги спира са семейни и финансови проблеми или неувереност в собствения потенциал.

3. Видовете институции за висше образование.

Присъстващите на кръглата маса се обединиха около мнението, че многообразието от видове институции във висшето образование в Европа и света и изискванията на Болонския процес постепенно наложиха и в България разкриването на различен тип висши училища. Освен университети и специализирани висши училища през годините са разкрити нови институции във висшето образование – колежите и са закрити съществуващите от тоталитарно време полувисши институти.

Представителите на академичната общност изразиха мнение, че демократизацията на системата на висшето образование позволи всеки институт и университет да разкрива специалности с широк диапазон. Това доведе до смесване в един и същ университет както на чисто академичен тип обучение, така и на професионално висше образование.

Въпреки че предлагат голямо ранообозрение от специалности, материалната база на държавните университети е морално остаряла, както и не разполагат със съвременна техника и оборудване, необходимо за провеждане на практическо обучение. Ето защо в университетите на този етап преобладава теоретичното преподаване, което не съответства на международната практика и стандарти, както и не дава необходимите знания и умения на студентите, нужни за успешна реализация на пазара на труда.

Според участниците в кръглата маса дългогодишното налагане сред българското общество на йерархична структура на университетите, според която най-престижни са най-старите държавни университети, следвани от частните университети, държавните колежи и на последно място са частните колежи формира негативна тенденция у бъдещите кандидати. Наложена обществената нагласа за необходимостта от завършване на висше образование в т.нар. «престижни висши училища» е един от факторите за неразбирането и опасността от негативно възприемане на краткия цикъл на обучение.

4. Конкуренция между висшите училища.

Друг проблем, който бе дискутиран по време на кръглата маса е факта, че в България въпреки все по-намалелия прием на студенти и широко отворените врати на държавните университети, все още не съществува реална конкуренция по отношение на провеждането на кампании за набиране на студенти. Според представителите на академичната общност, това е така, защото държавните университети нямат интерес и мотивация да се борят за повишаване на качеството на предлаганото образование и предлагане

на разнообразни обучителни програми, съобразени с изискванията на пазара на труда и международните обучителни програми. Гарантираността на приходите от страна на държавата е един от факторите, които влияят на липсата на мотивация за предлагане на по-високо качество. Другата причина е че, поради ниското заплащане държавните университети се явяват като желано място за получаване на висше образование.

На този етап конкуренцията между българските и европейските университети от чужди страни не съществува, тъй като държавата води активна политика за недопускане на чуждестранни висши учебни заведения да откриват филиали в България. За да се даде възможност да се открият филиали на чужди университети е необходимо да се облекчи процедурата и да се намалят бюрократичните пречки. Присъстващите са на мнение, че липсва реално и ефективно партньорство между университети и други учебни заведения, което е една от основните пречки за липсваща на студентска мобилност.

На практика се получава така, че вместо да си сътрудничат университетите и да работят съвместно в полза на студентите, те затрудняват студентската мобилност, като въвеждат непосилни такси за прехвърляне от един университет в друг и въвеждане на ненужни приравнителни изпита.

Например за прехвърлянето на един студент втори курс, обучаван в специалност „Маркетинг и управление на хотелиерството и туризма“ от частен в държавен колеж струва на студента минимум 2000 лв / това е размера на три и половина семестриални такси в частния колеж, плюс приблизително 7 приравнителни изпита / . Още по-сериозни са проблемите при прехвърляне на студент от един университет в друг / само за изтегляне на дипломата за средно образование на студента се налага такса от 1000 лв., което е Решение на ректора на Технически университет Варна/ Това е една от най-сериозните спънки за въвеждане на краткия цикъл на обучение в рамките на системата на висше образование, тъй като не съществува практика за трансфериране на кредити и за мобилност на студенти в различни учебни заведения от системата на висшето образование, въпреки, че е приета наредба за трансфер на кредити и всяко висше училище има разработена система за трансфер на кредити.

Системата за натрупване и трансфер на кредити трябва да се усъвършенства като:

- ❖ отчита и самостоятелната работа на студентите, практическото им обучение, социалния и трудов опит, свързани с образователния процес;
- ❖ се използва за оразмеряване заетостта и трудността по учебни задачи, на които е диверсифициран учебния процес;
- ❖ трансферира кредити не само между висшите училища, но и вътре в институцията;
- ❖ натрупването на кредити при определени условия да може да доведе до нова образователна степен и по пътя на обучението през целия живот.

Въпреки формалното наличие на тази система, присъстващите смятат, че реално в България не съществува възможност за трансфер на кредити между различните български университети- т.е. във формален смисъл системата съществува, но реално признаването на кредити би довело до признаване на съответни периоди на обучение,проведени в друга образователна институция и съответно би намалило финансовата полза за приемащия университет. Това може да се отбележи като най-големия минус на действащата система и основен проблем за въвеждане на краткия цикъл на обучение. В България преобладаващата собственост върху университетите е държавна, като над 85% от всички студенти се обучават в държавни университети. Тези университети получават държавна субсидия за всеки студент, който се обучава в тях независимо от качеството на обучение, което предлагат. Въвеждането на кратък цикъл примерно в рамките на ОКС „професионален бакалавър“ би станало сравнително лесно след промяна на действащата нормативна уредба в страната, но в същото време няма никакви предпоставки и основания да се предполага че системата на държавните университети ще се промени дотолкова, че те да признаят краткосрочното висше образование, дадено от други колежи или университети, освен ако не се предвидят законови санкции при нарушение на правата на студентите за достъп до други университети или програми.

5. Увеличаване на достъпа на студенти чрез държавно кредитиране

По време на кръглата маса бяха обсъдени също така възможностите за търсене на финансови лостове за стимулиране на студентския прием и подпомагане обучението на студентите. Краткия цикъл на обучение е добър вариант за много студенти. В България институциите, предлагащи степен професионален бакалавър /съществуващата по-кратковременна образователна степен, в които се обучават най-голям брой студенти, са частни институции, които държавата не е подпомогнала нито с финансови средства, нито с институционална подкрепа. За разкриване на частно висше училище задължително условие според Закона

за висше образование е учредителят да притежава собственост върху учебния корпус, оборудване и обзавеждане.

Инвестирането на значителен обем от средства дългия срок на възвръщаемост е един от проблемите, които насърчават учредителите на висшите училища да предпочитат обучение за по-дълъг срок, а не за две години. От друга страна именно тези институции са по-гъвкави и адаптивни и готови на академични споразумения за въвеждане на краткосрочни форми на обучение.

Държавата се опита да подпомогне финансирането на висшите училища, като след година обсъждане прие Закон за студентското кредитиране който за съжаление на практика не се прилага.

Според присъстващите може да се отчете като положителна инициатива от страна на държавата отпускането на стипендии, както за държавните така и за частните университети, което до преди няколко години не беше позволено.

Отпускането на стипендии и за частните училища и въвеждането на студентско кредитиране биха могли да се използват като механизми за въвеждане на краткосрочното обучение.

6. Автономия на българските университети

Друг основен проблем, който бе обсъден по време на кръглата маса е т.нар автономия на българските университети, която е залегнала в сегашния Закон за висше образование.

Автономията на университетите има различни проявления и според духа на съществуващия закон за висше образование, автономията на българските университети се изразява в свобода на избор на специалности, учебна документация и учебни планове, на ръководни органи и др.

В зародиша на демократичните промени самоуправлението на висшите училища беше законодателно закрепено със *Закона за академичната автономия на висшите учебни заведения*, който пет години по-късно се инкорпорира в Закона за висшето образование.

Въпреки наличието на Закон, присъстващите бяха единодушни, че в момента българските държавни висши училища се ползват с висока степен на академична автономия, за която обаче няма ясно изразени критерии и нормативни стандарти. Въпреки, че ползват държавна собственост и получават държавна субсидия автономията им не е балансирана с техните отговорности пред държавата и потребителите. Академичните органи за управление на държавните висши училища се състоят само от лица от общността на висшето училище и се управляват в изгода преди всичко на техните преподаватели и ръководства. Академичния състав най-често има интерес от запазване на статуквото, включително на ресурсно-ориентирания модел на институционално финансиране.

Друг проблем, който бе визиран по време на кръглата маса е изборът на ректора измежду хабилитираните лица на висшето училище, което не дава гаранция за неговата отговорност пред обществото, а често е израз на лоялността му към преподавателите и служителите, които са го избрали и чиито интереси защитава. Тези интереси невинаги съвпадат с интересите на потребителите – държавата, студентите, работодателите и обществото.

Според представителите на академичната общност, участвали в кръглата маса смятат, че така действащата нормативна база и създалата се практика не допуска до управлението на висшите училища младите преподаватели. Действащия Закон за висшето образование дели академичния състав на хабилитиран и нехабилитиран.

Тази практика е характерна само за българските университети и се различава драстично от европейската такава, където научната степен доктор е най-утвърдена. В България младите преподаватели нямат шанс да участват в органите за управление на университетите. Квотния принцип на представителство в огромната си част на хабилитирани преподаватели / а не на доктори / и от друга страна квотите на представителство на администрация и студенти и докторанти не позволява точно най-младите и отдадени на науката преподавателите с научно-образователна степен доктор да участват реално и ефективно в управлението на университетите. Оказва се че реформа и модернизация във висшето образование в България трябва да правят професорите и доцентите, чиято средна възраст е над 60 г. а не младите и амбициозни хора.

Всички единодушно подкрепиха мнението, че е необходимо да се извърши реформа в тази област да се премахне наложената възрастова дискриминация и да се позволи на младите преподаватели да участват активно и ефективно в управлението на университетите.

7. Оценка на качеството на образованието

Качеството на висшето образование – процедури за оценка на качеството има, но изпълнението им се оценява формално. Докладите самооценка на висшите училища за постигнатото качество на обучението в тях не влияят на оценката на Националната агенция за оценяване и акредитация и още по-малко на отпусканите държавни бюджети. Над 75% от държавните университети получават много добра оценка при акредитация, а почти всички частни колежи – добра оценка. Налице е конфликт на интереси между оценяващите независими експерти, които са преподаватели в съседния университет например. Липсва външно експертно оценяване от страна на чуждестранни експерти. При оценяване на качеството не се взема предвид последващата трудова реализация на студентите. Процедурите са дълги, сложни и бюрократизирани, количествените показатели за оценка на качеството не дават точна представа за състоянието на качеството на образованието в университетите. В този аспект качеството на краткосрочното обучение като първи цикъл от бакалавърската степен би могло да се оценява по съществуващите процедури, но самите приемащи университети не желаят да признават качеството на обучението, предложено от друго висше училище.

7.1. Управление и контрол на качеството.

Последният обсъждан въпрос бе по отношение на управлението и контрола на качеството. Академичното ръководство на всяко висше училище обявява пред студентите, държавата и обществото стратегическите цели по отношение на качеството (на обучение, на научните изследвания, на мениджмънта на учебния процес), които са в съответствие с обществено-икономическите промени, и веднъж годишно се отчита публично, как е провеждало обявената политика по качеството. Въпреки това системите за контрол на качеството са формални, тъй като университетите не полагат усилия за подобряване на качеството на образованието, което предлагат. Основна причина за това е липсата на реални пазарни условия и конкуренция между преобладаващата част от държавните университети в България. Въвеждането на кратък цикъл без предварително разработени критерии за качеството на това обучение и процедури за контрол на качеството би довело до компрометиране на тази форма на обучение. Понастоящем в България се наблюдава изключителен спад на качеството на висше образование, поради което участниците в кръглата маса споделят идеята, че въвеждането на краткия цикъл трябва да се извърши в момент, когато българската образователна система е решила проблемите си по отношение на осигуряване на високо качество на обучение.

В заключение участниците в кръглата маса се обединиха около следния извод: Българската система на висше образование се нуждае от качествена промяна в съответствие с тенденциите на Болонския процес. В тази връзка е нужно да се приеме цялостна Стратегия за развитие на висшето образование, което ще улесни въвеждането на краткия цикъл на обучение. Препоръчително е да се инициира национален дебат за обсъждане на възможностите и най-подходящите форми за въвеждането на краткосрочно висше образование, като част от системата на висшето образование в България. От изключителна важност е да се разработи специфичен за българските условия модел на краткосрочно обучение.

Клара Димитрова

Помощник ректор на Висше училище «Международен колеж», гр. Добрич, България

III. ЧАСТ

АНАЛИЗ 1.

Резултати от проведено социологическо проучване за мястото на краткосрочното обучение в системата на висшето образование в България

Период на проведеното проучване: от ноември 2008 до октомври 2009

ЕТАП 1

ВЪВЕДЕНИЕ

Глобализацията, характерна за съвременното, отправя предизвикателства към всички сфери на обществения живот. Не прави изключение и сферата на образованието и обучението, чиято основна функция е да подготвя хората в страната за успешно посрещане и справяне с нарастващите социални рискове и предизвикателства на глобализацията.

Системата на образование и обучение в България включва основно, средно и висше образование, както и цикли от обучения от типа „учение през целия живот“, предвидени за повишаване на квалификацията и за преквалификация на вече заети хора.

Модернизацията на образованието за придобиване на задължителна образователна степен, усъвършенстването на висшето образование и обученията за придобиване на професионална квалификация са едни от основните фактори за успешната реализация на обществото в съвременните политически и икономически условия.

В рамките на проект „Краткосрочното образование в САЩ и Европа: Отговор на социални и икономически потребности“ 2008-2010 г.» №. 2008-2434/001-001 СРТ USPOLI с подкрепата на Програма Атлантис „Сътрудничество Европа-САЩ в областта на Висшето образование и обучение“ на Европейската комисия, изпълняван от Висше училище „Международен колеж „ – Албена се проведедоха поредица от социологически проучвания на мястото на краткия цикъл на обучение в системата на висшето образование в България.

Проучено бе мнението на различни целеви групи – студенти, обучаеми в краткосрочни форми на обучение, представители на академичните ръководства, преподаватели от редица образователни институции, представители на неправителствени организации, работещи по проблемите на образованието в страната, представители на бизнеса.

В настоящия документ са систематизирани резултатите от първия етап на изследването. Отчитайки факта, че в България все още не е въведен кратък цикъл на обучение в рамките на системата на висше образование, завършващ с национална диплома за висше образование, екипът на проекта взе решение да фокусира проучването върху мнението на обучаеми в различни форми на краткосрочно обучение след средно образование. Публикувано е тяхното виждане за мястото на краткосрочното висше образование в България.

I. МЯСТОТО НА КРАТКОСРОЧНОТО ВИСШЕ ОБРАЗОВАНИЕ В РАМКТЕ НА БЪЛГАРСКАТА ОБРАЗОВАТЕЛНА СИСТЕМА.

1. Цел, тези, целева група и методология на проучването.

1.1. Основната цел на проучването е да бъдат обективно проверени основната изследователска теза и подкрепящите я хипотези.

1.2. Основната изследователска теза, която се поддържа от повечето представители на целевата група е, че в България краткосрочното висше образование не е познато и популярно както сред

академичните общности, така и сред бизнеса. Краткият цикъл на обучение в рамките на българската система за висше образование, завършващ с получаване на национална диплома за висше образование, има своето място и значение, но въвеждането му изисква гъвкавост и съобразяване със специфичните за България особености на висшето образование. Предвид на това, въвеждането му би било по-ефективно, ако краткият цикъл се предлага от съществуващите познати и акредитирани за висше образование институции. Привържениците на тази теза смятат, че висшите училища трябва да предлагат и двугодишни програми за придобиване на висше образование, без придобиване на образователно-квалификационна степен, водеща до сравнително по-бърза трудова реализация.

1.3 Допълващите основната теза хипотези са, че:

В България висшето образование все още има „елитарен“ характер и студентите, предпочитат традиционните университети и висши учебни заведения, както и традиционни форми на обучение и образователните степени, които са познати и престижни понастоящем сред българското общество и бизнес средите. Проучването на мотивацията на българските студенти за избор на вид учебна институция, степен и форма на обучение е задължително условие, което трябва да се вземе предвид при въвеждането на краткия цикъл.

Специализираното професионално обучение се предлага от институции извън системата на висше образование. То завършва с придобиване на квалификационна степен / от първа до четвърта квалификационна степен/, разпознаваемо е от бизнеса, както и сред държавите от ЕС / с изключение на обучението по регулираните професии/ и има своя престиж пред обществото и работодателите. Понастоящем законово **не съществуват образователни пътеки**, които свързват различните форми и степени на професионалното обучение, придобито след средното образование с висшето образование в България. Това обстоятелство би затруднило въвеждането на краткия цикъл на обучение, предвид на това, че за работодателите ще е трудно разпознаваем в сравнение с утвърденото двугодишно професионално образование, предлагано от професионални колежи над средното образование.

Успешното въвеждане на краткия цикъл на обучение изисква създаване на отлични условия за мобилност на студентите, а мобилността на българските студенти е много слабо развита на настоящия етап. Няма създадени условия за изборност на учебни курсове, трансфер на кредити както между различни по вид образователни институции в България, така и между различни образователни степени, предлагани от една и съща институция. Тъй като това е един от основните фактори, правещи възможно въвеждането на краткосрочните форми на обучение в рамките на висшето образование, би следвало образователната система да се усъвършенства в тази посока, за да се създаде възможност за въвеждане на краткия цикъл.

1.4. Целева група на проучването: 1152 студента и 124 специализанта, обучаващи се в 6 висши училища с тригодишен срок на обучение; 98 студента, обучаващи се в 5 колежа от системата на професионално образование и обучение с двугодишен срок на обучение; 642 участници в курсове за професионално обучение, предлагани от 11 Центъра за професионално обучение; и 148 бивши студенти, завършили тригодишно висше образование.

Методи на проучване : За проучване на мнението и потребностите на потребителите на образователни услуги, а именно гореописаната целева група, са използвани три основни метода:

- ❖ Наблюдение;
- ❖ Преглед на налична документация;
- ❖ Социологическо проучване.

За целите на тази изследователска работа е използван комбинираният подход, който съчетава възможностите на тези три метода.

В началния етап на изследователската работа работният, екипът провеждащ проучването използва първите два от тях: (а) **наблюдението**, като пряк метод за събиране на данни за оценка на мнението и потребностите от краткосрочно обучение на студенти и преподаватели от Висше училище Международен колеж, и (б) **проучване** на съществуващата нормативната уредба на висшето образование и вътрешно устройствени нормативни актове на висши училища, отнасящи се до възможностите за въвеждане на кратък цикъл на висше образование в България.

Горепосочените методи са използвани за формулиране на основната изследователска теза.

За да бъде тя обективно проверена, работният екип избра като инструмент третия метод – **социологическото проучване**, което е популярен начин за събиране на информация за оценка на мнения, потребности и нагласи. Изборът на социологическото проучване се предопредели от предимствата на този инструмент, за получаване на количествена информация, с което може да се докажат изследователските тези по обективен начин.

Настоящото социологическо проучване се основава на използването на различни техники, като анкета и интервю. За целите на проучването бе съставена анкетна карта, която бе структурирана по начин, който да позволи постигане на целите на проучването (вж. Приложение № 5).

Проведени бяха и интервюта лице в лице, като за целта се използваха въпросите, включени в анкетата.

Анкетното проучване бе проведено анонимно, тъй като екипът на проекта счете, че това е начин да се получат по-реални данни от страна на респондентите. В анкетната карта преобладаваха затворени въпроси, които предполагат избор на един или няколко възможни отговора.

Освен чрез анкети, мнението на целевата група бе проучено и чрез провеждане на интервюта по същите въпроси.

Общият брой на анкетираните респонденти е **2164**, от който **28%** са попълнили анкетна карта, а със **72 %** са проведени интервюта.

Интервюираните са студенти на Висше училище Международен колеж /ВУМК/, специалисти на висшето училище, студенти към професионален колеж по туризъм в гр. Шумен, курсисти към Центъра за професионално обучение/ЦПО/ към ВУМК, ЦПО към Ейч Ар Си Кулинарна академия България, ЦПО при МК ООД – Добрич и ЦПО при ХМ ТОМИ АД – Добрич

2. Резултати от проведеното анкетно проучване:

2.1. Видове учебни заведения:

В периода ноември 2008 – юни 2009 анкетата бе изпратена до **9** колежа от системата на висшето образование, **10** професионални колежа и **20** центъра за професионално обучение от цялата страна. Анкетата бе разпространена чрез електронна поща, проведени бяха и телефонни интервюта. Екипът, провеждащ проучването, направи и интервюта лице в лице със студенти от целевата група.

Висши училища – колежи от системата на висшето образование, обучаващи за степен „Професионален бакалавър“:

Висше училище Международен колеж – Албена;
 Висше училище Земеделски колеж – Пловдив;
 Театрален колеж „Любен Гройс „ – София;
 Колеж по мениджмънт, търговия и маркетинг – София;
 Колеж по телекомуникации и пощи – София;
 Технически колеж – Ямбол.

Професионални колежи извън системата на висшето образование:

Частен професионален колеж по туризъм „К.Фотинов“ – Варна;
 Частен професионален колеж по туризъм „Шумен“ – гр. Шумен;
 Частен професионален колеж „Европейски колеж Фуми интелект“- София;
 Частен професионален колеж МТРХ „Интербизнес“- София;
 Частен професионален колеж „Иком Интелект“ – Монтана.

2.1.3. Центрове за професионално обучение:

ЦПО при Висше училище „Международен колеж“ – Албена;
 ЦПО при МК ООД – гр. Добрич;
 ЦПО при ХМ ТОМИ АД –гр. Добрич;
 ЦПО при Ейч Ар Си Кулинарна Академия България ООД – Добрич;
 ЦПО към СД „Интербизнес –Иванова и сие“ – Пловдив;
 ЦПО към Екселия ЕООД – Варна;
 ЦПО към Албена АД – к.к. Албена;

ЦПО към Сдружение с нестопанска цел „Бизнес център” – Добрич;
 ЦПО към висше училище по Застраховане и финанси – София;
 ЦПО към Сдружение с нестопанска цел Европейски институт за културен туризъм- Албена;
 ЦПО към НТПП клон Добрич.

2.2. Профил на респондентите, участвали в анкетното проучване:

2.2.1. Видове респонденти:

В анкетното проучване участваха общо **2164 души**, разделени в няколко категории:

1152 студенти, обучаващи се в ОКС „професионален бакалавър”;

124 специализанти във висшите учебни заведения;

98 студенти в двугодишни професионални колежи;

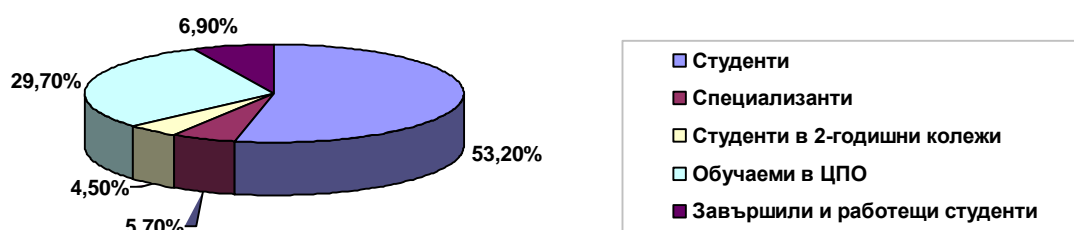
642 обучаващи се в центрове за професионално обучение;

148 бивши студенти, завършили 3 годишен колеж, които са в процес на реализация на пазара на труда.

Във фиг. 1 е илюстрирана структурата на анкетираните, според вида на учебното заведение, което посещават.

2.2.2. Статут, възрастов профил и сфера на обучение на анкетираните:

Структура на анкетираните според вида на учебното заведение

Фиг. 1

Резултатите показват, че 53.2 % от анкетираните са студенти, 5.7 % са специализанти, 4.5 % са студенти в двугодишни колежи, 29.7 % са обучаеми в центрове за професионално обучение и 6,9 % дипломирани студенти, реализирани на пазара на труда.

Спрямо общия брой обучаеми в съответния вид учебно заведение, съотношението е следното:

Към учебната 2008/2009 г. за придобиване на ОКС „професионален бакалавър” се обучават 27,7 хил. студенти, от които 19,3 хил. в частни колежи от системата на висшето образование, Това означава, че настоящото анкетно проучване обхваща извадка от 6 % от общия брой обучаеми в страната.

В броя на учащите се за 2008/2009 г. са включени и 3.6 хил. души на възраст над 16 г. записани в програми за професионално обучение срещу заплащане за придобиване на трета и четвърта степен на професионална квалификация, предлагани от ЦПО, професионални гимназии и професионални колежи, т.е. в представителната извадка от тази група са обхванати общо 740 души или 20% от общия брой обучаеми.

За групата на завършилите студенти не може да се покаже относителен дял, тъй като липсват подробни данни, а и студентите участващи в анкетиранието са се дипломирали в различни години, което затруднява определянето на относителния дял. Въпреки това представителната извадка е достатъчно широка и обхваща значителен брой от представителите от съответната група.

Таблица 1 Профил на анкетираните според формата на обучение

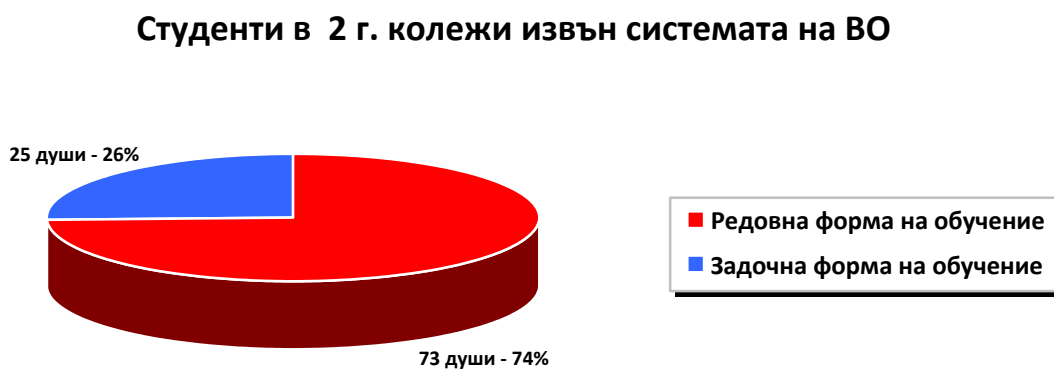
Профил на анкетираните	Редовна	Задочна	Дистанционна	Индивидуална	Друга	Общ брой
Студенти колежи ВО	749	390	0	13	0	1 152
Специализанти	0	83	0	41	0	124
Студенти в 2 г. колежи извън системата на ВО	73	25	0	0	0	98
Курсисти в ЦПО	642		0	0	0	642
Завършили и реализиращи се на пазара на труда студенти от колеж в системата на ВО	121	27	0	0	0	148
Общо	1585	27	0	54	0	2164

Относителен дял на анкетираните според образователния им статус

Фиг. 2.1

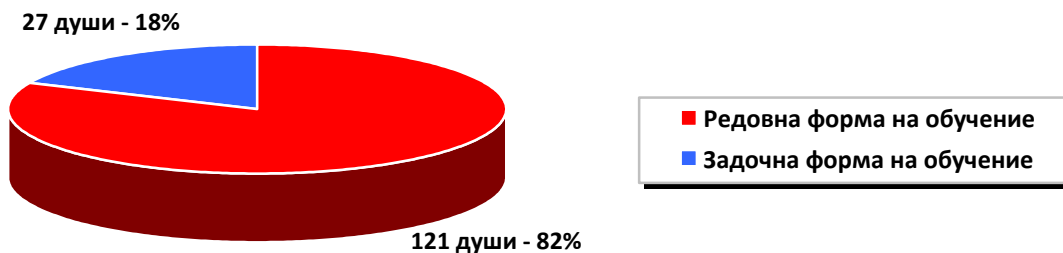
Резултатите, показват, че 65% от анкетираните се обучават в редовна форма на обучение, 34% са задочна форма на обучение и едва 13% са респондентите, обучаващи се в индивидуална форма на обучение.

Фиг. 2.2.

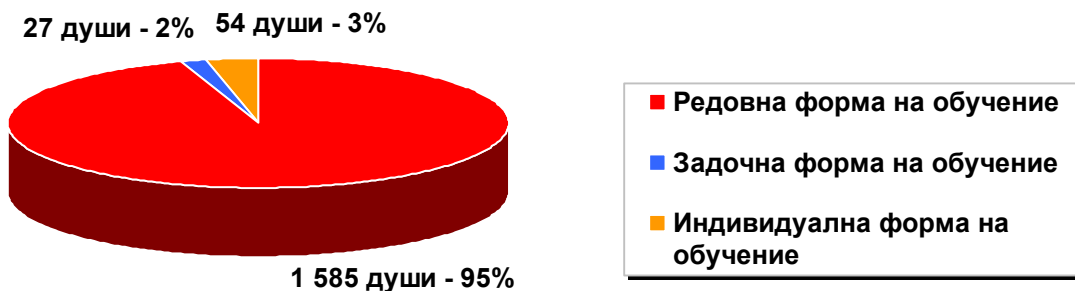
От анкетираните – 74% от специализантите се обучават в редовна форма на обучение и само 26% от тях са в задочна форма на обучение.

Завършили и реализиращи се на пазара на труда студенти от колеж в системата на ВО

Фиг. 2.3.

Обобщена

Фиг. 2.4.

Участниците в проучването са избрали различни форми на обучение, в зависимост от предпочитанията им, както следва:

Студенти, обучаващи се във висши учебни заведения. От анкетираните студенти, обучаващи се за висше образование, 65 % са избрали редовна форма на обучение, 34 % са избрали задочна форма на обучение, а останалия 1% са избрали индивидуална или друга форма на обучение.

Специализанти във висши училища. Специализантите във висшите училища са избрали 100 % задочна или индивидуална форма на обучение

Студенти, обучаващи се за придобиване на четвърта степен на професионална квалификация в двугодишни колежи извън системата на висшето образование. 74% от студентите са избрали редовна форма на обучение и 26 % задочно обучение.

Обучаеми в Центрове за професионално обучение на лица над 16 години. Всички участвали в проучването се обучават в редовна форма на обучение. Анкетираните курсисти в Центрове за професионално обучение се обучават в редовна форма, тъй като техните обучения са финансирани предимно по ОП „Развитие на човешките ресурси”, където задължително условие е курсовете да се провеждат в редовна форма на обучение. Курсистите се обучават за придобиване на квалификация по определена професия с продължителност минимум 960 часа годишно и получаване на трета квалификационна степен или обучение по част от професия без придобиване на квалификационна степен.

Студенти, завършили колежи от системата на висшето образование, които понастоящем се реализират на пазара на труда. 82% от анкетиранияте са се обучавали в редовна форма на обучение и само 18% са се обучавали в задочна форма на обучение .

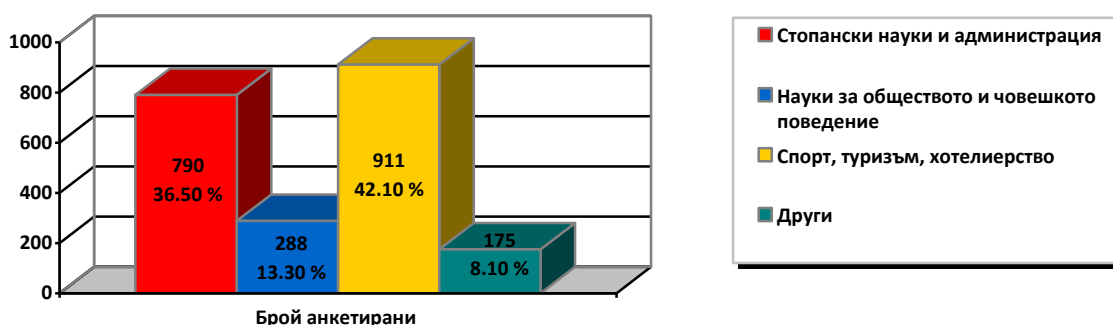
От общо 2164 представители на обучаеми в различни форми, видове и степени на обучение, няма представители на обучаващи се в дистанционна форма на обучение.

3. Профил на анкетиранияте според професионалните направления, в които се обучават.

Таблица 2 Брой на анкетиранияте според видове области, в които се обучават

Области на образованието	Брой анкетирани	Процент от анкетиранияте
Стопански науки и администрация	790	36.5 %
Науки за обществото и човешкото поведение	288	13.3 %
Спорт, туризъм, хотелиерство	911	42.1 %
Други	175	8.1 %

Профил на анкетиранияте според област на образованието

Фиг.3

Най-висок процент от анкетиранияте се обучават в специалности от областта спорт, туризъм и хотелиерство – **42.1 %**.

Резултатите от проучването сочат, че интересът е най-голям към краткосрочните форми на обучение за придобиване на квалификация за упражняване на професии от сферата на туризма, икономиката, администрация и управление.

По данни на Националната агенция за оценяване и акредитация към 30.08.2009 г.¹ висшите училища и университетите в България предлагат обучение по **52** акредитирани професионални направления. Двадесет и пет от висшите училища предлагат обучение по професионално направление 3.7 Администрация и управление. Такъв е и броят на висшите училища предлагащи обучение по 3.8 Икономика. Едва 14 висши училища извършват обучение по професионално направление 3.9 Туризъм. В относителен дял от общо 52 акредитирани висши училища в България специалности в направление Администрация и управление предлагат 47% от висшите училища, специалности в направление 3,8 Икономика предлагат също 47% от висшите училища, а специалности в направление 3.9 Туризъм се предлагат в 26 % от акредитиранияте висши училища. Останалите професионални направления са застъпени в значително по-малко на брой висши училища.

Висше образование за период от три години може да се придобие във висши училища и колежи, както следва:

¹ Националната агенция за оценяване и акредитация към 30.08.2009 г., www.neaa.government.bg

- ❖ Специалности от професионално направление 5.1 Машинно инженерство предлагат общо 10 висши училища, от които **7 колежа**;
- ❖ Специалности от професионално направление 5,2 Електротехника, електроника и автоматика предлагат общо 11 висши училища, от които **7 колежа**;
- ❖ Специалности от професионално направление 5.5 Транспорт, корабоплаване и авиация предлагат 7 висши училища, от които **4 колежа**;
- ❖ Специалности в професионално направление 3.7 Администрация и управление предлагат 25 висши училища, от които **6 колежа**;
- ❖ Специалности от професионално направление 3,8 Икономика предлагат 25 висши училища, от които **4 колежа**;
- ❖ Специалности от професионално направление 3,9 Туризъм предлагат 14 висши училища, от които **2 колежа** .

От горепосочените данни може да се направи изводът, че за България в рамките на системата на висшето образование, **най-търсени за по-краткосрочно обучение извън 4 и 5 годишното обучение за бакалаври и магистри са специалностите от професионалните направления: Машинно инженерство, Електротехника, Електроника и автоматика, Транспорт, Корабоплаване и авиация, Администрация и управление, Икономика и Туризъм.**

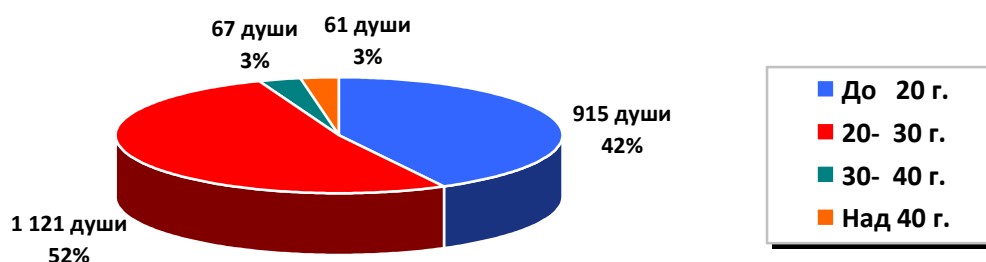
Въпреки, че в по-голям брой колежи предлагат технически специалности, в същото време по брой обучавани студенти в колежаите най-голям брой студенти се обучават именно в специалности от направление Администрация и управление, Икономика и Туризъм.

В профила на анкетираните преобладават обучаеми в професионално направление Туризъм, тъй като в анкетното проучване участват предимно студенти на Висше училище Международен колеж, които се обучават в направление Туризъм, Администрация и управление и Икономика.

Таблица 3 Брой на анкетираните според възрастта им

Възраст	Брой анкетирани	Процент от анкетираните
До 20 г.	915	42.3 %
20- 30 г.	1121	51.8 %
30- 40 г.	67	3.1 %
Над 40 г.	61	2.8 %

Структура на анкетираните според възрастта им

Фигура 4

Според възрастовата структура най-висок е процента на анкетираните на възраст до 30 години в сравнение с анкетираните такива над 30 години.

При анкетираните младежи се наблюдава тенденция, която е характерна и за възрастовата структура на населението и участието му в различни форми на „Учене през целия живот“. Според наблюдението на НСИ за 2008 г. в национален мащаб е налице следната тенденция.

През 1999 г. нетният коефициент на записване на населението в образователната система на възраст между 19-23 г е бил 27.2%, а през 2008/2009 г. същият възлиза на 38.3%. Налице е тенденция на все по-широко включване в образователната система да младежи на възраст до 23 г.

Тъй като в тази възрастова група са включени предимно обучаващи се от системата на висшето образование и професионалното обучение след средно образование, може да се направи извода, че в България все още за младите хора преобладаващ е интересът към традиционните форми на обучение – над 95% от анкетираните се обучават в редовна форма на обучение и по-малко от 5% в задочна и индивидуална форма на обучение.

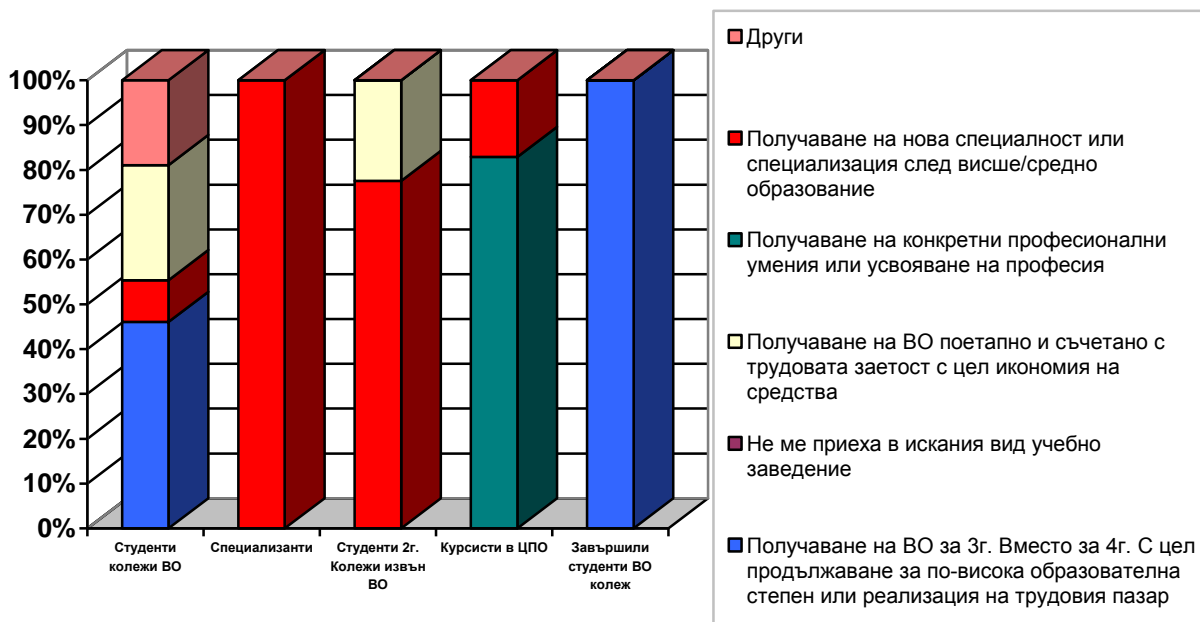
Мотивация за избор на учебно заведение, образователна или квалификационна степен, форма на обучение.

Обобщените данни от анкетите показват следното:

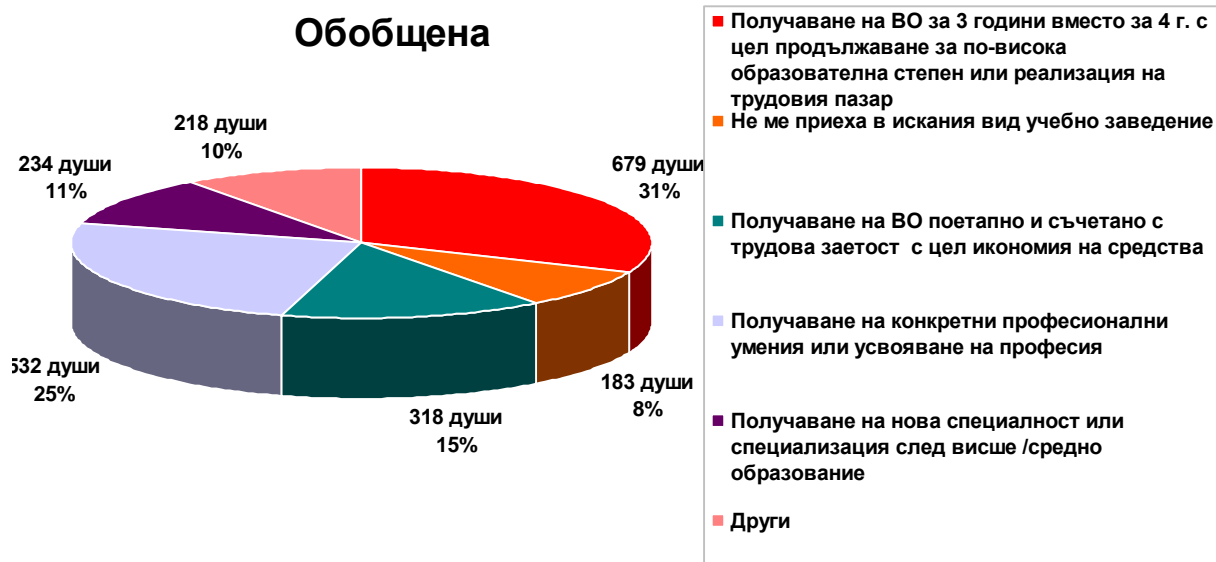
Таблица 4 Мотиви за избор на съответния вид учебно заведение

Анкетиран	Получаване на ВО за 3 години вместо за 4 г. с цел продължаване за по-висока образователна степен или реализация на трудовия пазар	Не ме приеха в искания вид учебно заведение	Получаване на ВО поетапно и съчетано с трудова заетост с цел икономия на средства	Получаване на конкретни професионални умения или усвояване на професия	Получаване на нова специалност или специализация след висше /средно образование	Други	Общ брой
Студенти колежи ВО	531	107	296			218	1152
Специализанти					124		124
Студенти 2 г. колежи извън ВО		76	22				98
Курсисти в ЦПО				532	110		642
Завършили студенти колеж ВО	148						148
Общо	679	183	318	532	234	218	2 164

Мотиви за избор на съответния вид учебно заведение

Фигура 5

Фигура 6

Данните в анкетата показват следните тенденции:

Най –голям брой от анкетираните - 679 души или 31% са завършили или се обучават в три годишни колежи от системата на ВО, тъй като желаят за по-кратък срок да получат бакалавърската си степен, която им дава по-бърз изход към трудова реализация, както и възможност за продължаване на обучението в магистърски курсове. От обучаващите се в тригодишни колежи от системата на ВО . 183 души или около 8 % са постъпили в съответния колеж - 3 г. за висше образование и 2 г. за професионално образование, защото средният им успех и резултатите от положените изпити са недостатъчни за записване съответно в 4 годишна бакалавърска степен и в колеж от системата на висшето образование. 318 души или приблизително 15% са направили съзнателен избор на краткосрочно обучение с цел икономия на средства и съчетаване на учене с трудова заетост.

532 човека или 24 % от анкетираните са избрали обучение, което им дава възможност за получаване на конкретни професионални умения или професионална квалификация, която им е необходима за трудовата реализация извън системата на ивсшето образование.

234 човека или 11% са избрали форма, която им дава възможност за придобиване на втора специалност или квалификация, различни от получените, като избраното краткосрочно обучение е извън системата на ивсшето образование.

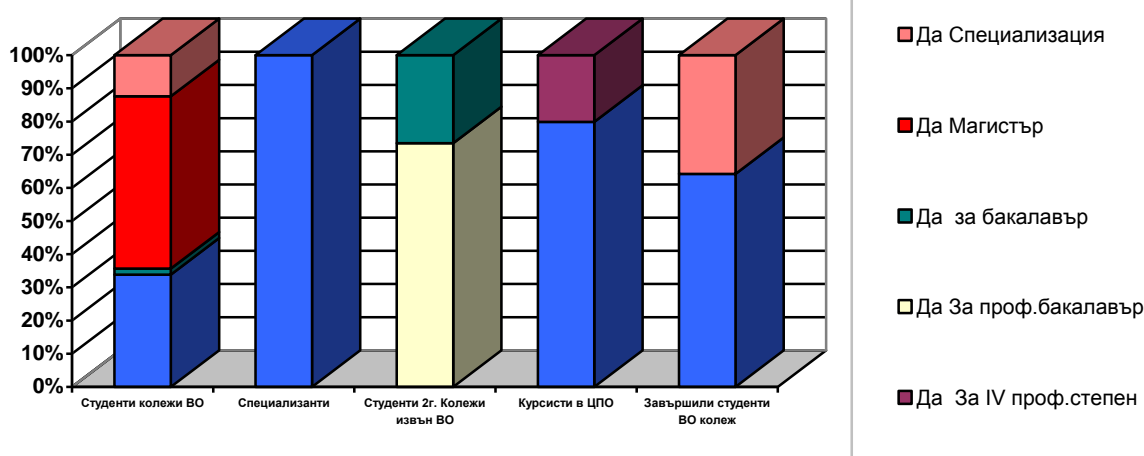
Общо 218 човека от анкетираните студенти в тригодишни колежи имат друга мотивация за избор на краткосрочно висше образование.

По-задълбоченият анализ на мотивите за избор на вид учебно заведение и образователна степен според образователния статут на анкетираните показва, че за студентите основният мотив е за по-кратък срок да получат висше образование и възможност за продължаване на образованието и бърза професионална реализация, докато за специализантите основният мотив е получаване на нова специалност, търсена на пазара на труда. За студентите от професионалните колежи определяща е възможността за обучение и трудова заетост поетапно, докато за обучаемите в курсове за професионално обучение основният мотив е придобиване на конкретни професионални умения и квалификация.

Въпреки,че мотивацията е различна за различните представители на целевата група, особено важен е фактът, че едва 15% от всички анкетираните са посочили като мотив икономия на средства и създаване на възможност за поетапно учене, а това е показателно за нагласите на целевата група за избор на краткосрочно обучение. Най-висок процент от анкетираните –общо 31% са избрали тригодишно вместо 4 г. обучение с цел продължаване на образованието за по-кратко време и бърза реализация на пазара на труда.

Таблица 5. Намерение за продължаване на образованието в по-горна степен

Анкетиран	Не възна мерява м	Да За IV проф.степен	Да За проф. бака лавъ р	Да за бакала вър	Да за Магистър	Да Специализация	Брой
Студенти колежи ВО	390			21	598	143	1152
Специализанти	124						124
Студенти 2 г. колежи извън ВО			72	26			98
Курсисти в ЦПО	513	129					642
Завършили студенти ВО колеж	95					53	148
Общо	1122	129	72	47	598	196	2164

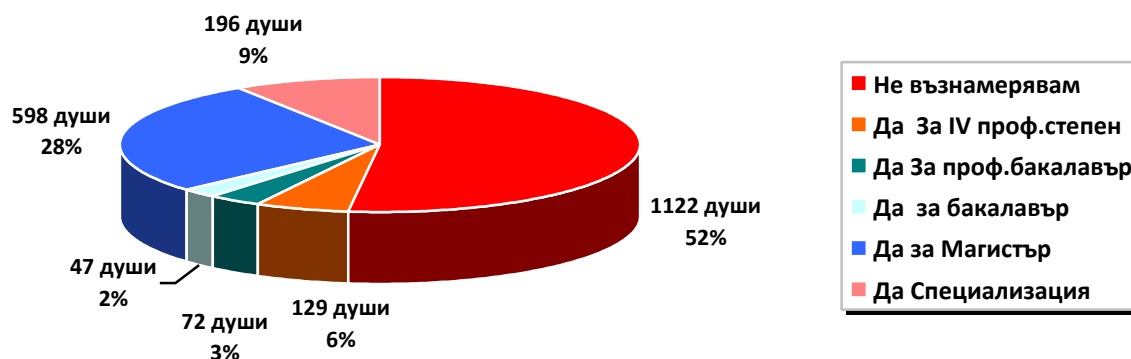
Фигура 6

Данните от анкетирани показват следните тенденции:

Студенти, които са избрали по-кратък срок на обучение в рамките на ВО с цел по-бърза трудова реализация и понастоящем не възнамеряват да продължат обучението си в по-висока степен са 34% от анкетирани студенти обучаващи се за висше образование и 52% от всички анкетирани.

За получаване на по-висока степен на професионална квалификация, получена вместо от център за професионално обучение - от двугодишен професионален колеж са изявили желание 129 души от обучаемите в ЦПО или около 20% от обучаемите в ЦПО или приблизително 6% от всички анкетирани.

От завършилите колеж от системата на висшето професионално образование и работещи в индустрията, 53 души или 36% желаят да продължат обучението си за придобиване на допълнителна специалност съобразно нуждите на пазара на труда

Фигура 7.

Обобщената информация показва, че 52% от всички анкетирани към момента не възнамеряват да продължават обучението си.

Този показател би могъл да послужи като отправна точка при анализиране на възможностите за въвеждане на краткосрочно обучение в рамките на системата за висше образование, защото показва недвусмислено, че евентуалните потребители на такова обучение биха могли понастоящем да ес търсят измежду средите на професионалното обучение, а не на висшето образование.

От студентите, обучаващи се за степен професионален бакалавър 34% не възнамеряват да продължат обучението си, а 66% заявяват, че са избрали по-краткия път за продължаване на обучението си в магистърска степен.

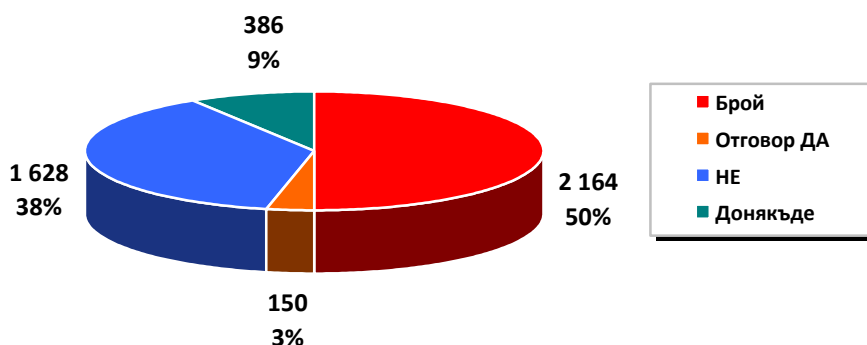
Популярност на краткосрочните форми на обучение :

Таблица 6: Ниво на познание на краткосрочното висше образование в САЩ и ЕС

Анкетиран	Брой	Отговор ДА	НЕ	Донякъде
Студенти колежи ВО	1152	129	704	319
Специализанти	124		113	11
Студенти 2 г. колежи извън ВО	98	7	76	15
Курсисти в ЦПО	642	5	628	9
Завършили студенти ВО колеж	148	9	107	32
Общо	2164	150	1628	386

Отговорите показват следните тенденции: само 6,9 % от анкетираните са запознати със съществуването на кратък цикъл в системата на висшето образование и 17,8 % са донякъде запознати.

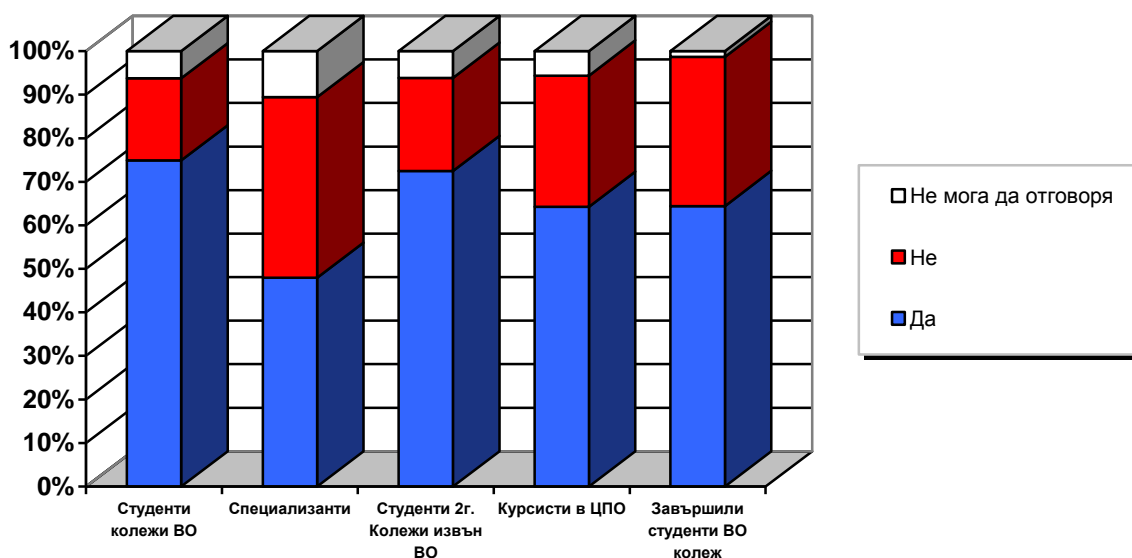
Над 75% от анкетираните не са запознати със съществуването на краткосрочно висше образование .

Фигура 8

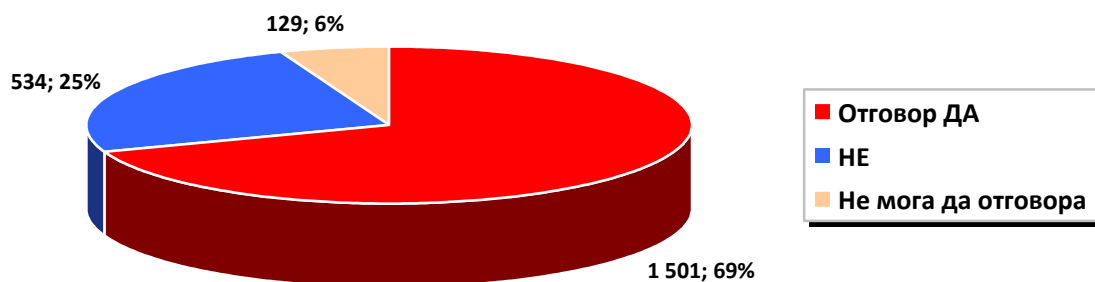
Таблица 7: Ако имахте възможност бихте ли избрали да следвате висше образование в САЩ или страна от ЕС и защо?

Анкетирани	Брой	Отговор ДА	НЕ	Не мога да отговоря
Студенти колежи ВО	1152	863	217	72
Специализанти	124	59	52	13
Студенти 2 г. колежи извън ВО	98	71	21	6
Курсисти в ЦПО	642	412	193	36
Завършили студенти ВО колеж	148	96	51	2
Общо	2164	1501	534	129

Фигура 9

Бихте ли избрали да следвате висше образование в САЩ или страна от ЕС

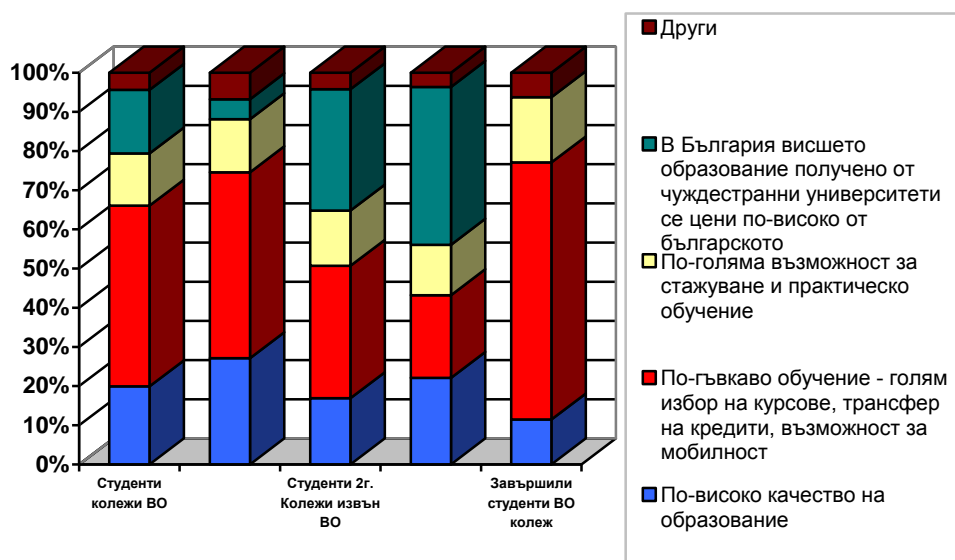

Фигура 10

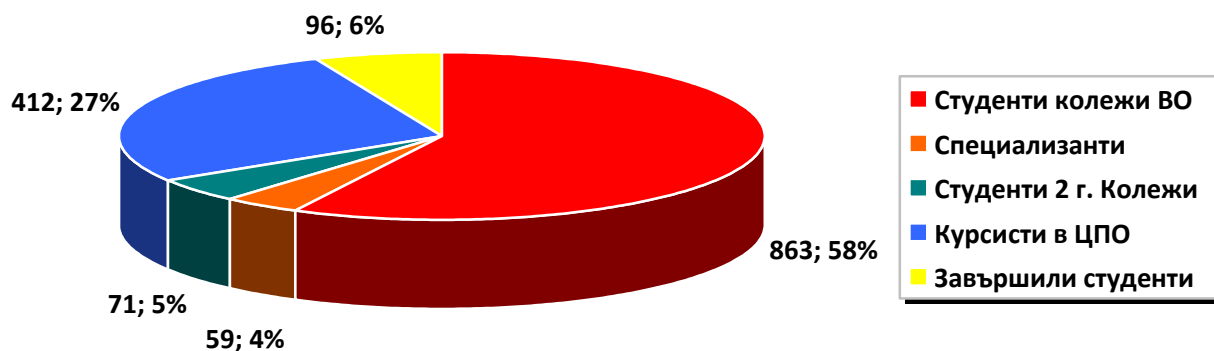
Резултати: 69,3 % от анкетираните биха предпочели да завършат висше образование в САЩ или страна от ЕС , а 24,6 % категорично не биха желали да завършат в чужбина. Около 6 % са анкетираните, които не могат да дадат категоричен отговор.

Таблица 8: Мотиви за избор на обучение в чужбина вместо в България :

Анкетирани	Студенти колежи ВО	Специали-занти	Студенти 2 г. колежи	Курсисти в ЦПО	Завършили студенти	Общо за показателя
По-високо качество на образованието	172	16	12	91	11	302
По-гъвкаво обучение - голям избор на курсове, трансфер на кредити, възможност за мобилност	398	28	24	87	63	600
По-голяма възможност за стажуване и практическо обучение	115	8	10	53	16	202
В България висшето образование получено от чуждестранни университети се цени по-високо от българското	140	3	22	166		331
Други	38	4	3	15	6	66
Общо	863	59	71	412	96	1501

Фигура 11.

Резултати: Най-голям брой са посочили като мотив за обучение в САЩ и ЕС гъвкавото обучение, разнообразие на курсове, трансфер на кредити и възможности за мобилност, което съставлява 39,95% от общия брой анкетираните.

Като основен мотив е посочена престижност на чуждестранното висше образование в България от 22,05 % от анкетираните. По-високото качество на образованието, придобито в чужбина, е посочено като мотив от 20,12 % от анкетираните.

От получените резултати може да се направи изводът, че според респондентите основните белези, по които българската система за висше образование отстъпва на образователните системи в САЩ и страните от ЕС са: (а) липса на гъвкавост, (б) липса на изборност на учебни курсове, (в) липса на възможности за трансфериране на кредити между университети в България и други страни, (г) не са създадени условия за мобилност на студентите.

Таблица 9

Въпрос: Ако в България бе въведена краткосрочна форма на обучение в рамките на висшето образование - например 2 години, бихте ли я предпочели пред сегашните три и четиригодишни програми за получаване на висше образование и защо?

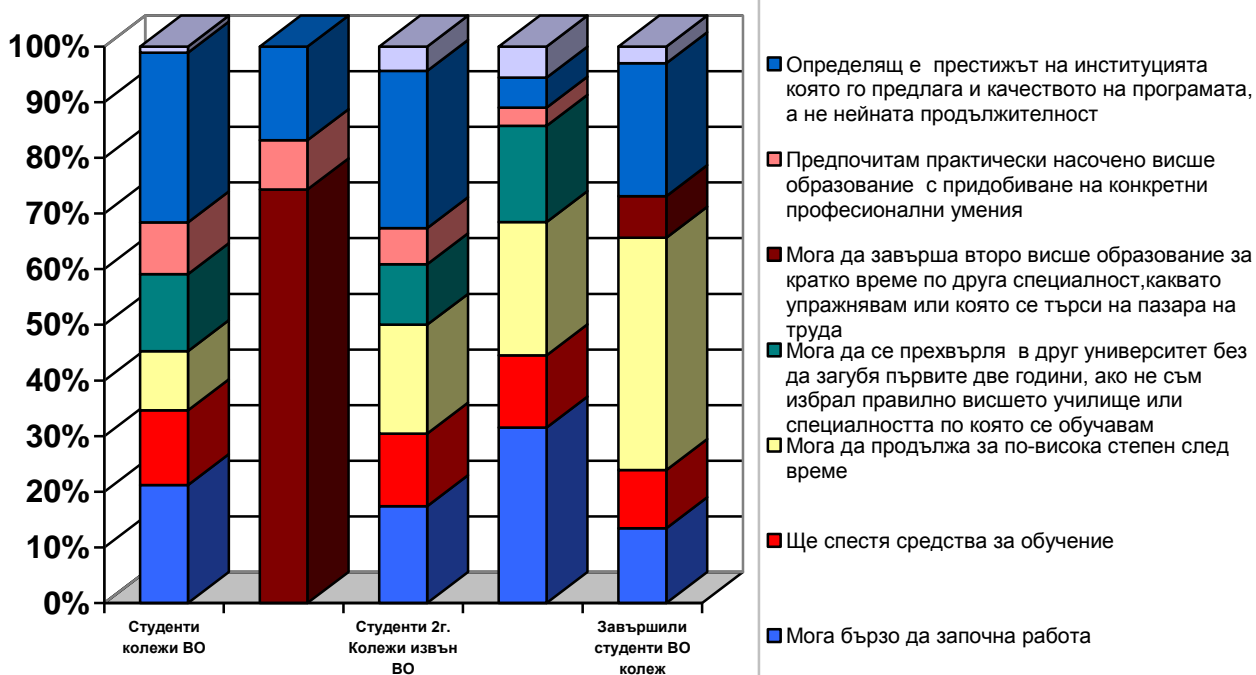
Анкетиран	Брой	Отговор ДА	Отговор НЕ	Не мога да отговоря
Студенти колежи ВО	1152	462	638	52
Специализанти	124	113		11
Студенти 2 г. колежи извън ВО	98	46	19	33
Курсисти в ЦПО	642	555	28	59
Завършили студенти ВО колеж	148	67	72	9
Общо	2164	1243	757	164

Резултати: Най-голям брой от анкетираните са отговорили положително за избор на двугодишно обучение в рамките на висшето образование – 57,43% при 34,98 % дали отрицателен отговор и 7,59% не могат да отговорят категорично.

Таблица 10: Защо бихте избрали краткосрочната форма на обучение :

Анкетиран	Студенти колежи ВО	Специализанти	Студенти 2 г. Колежи	Курсисти в ЦПО	Завършили студенти	Общо за показателя
Мога бързо да започна работа	98		8	175	9	290
Ще спестя средства за обучение	62		6	72	7	147
Мога да продължа за по-висока степен след	49		9	133	28	219

време						
Мога да се прехвърля в друг университет без да загубя първите две години, ако не съм избрал правилно висшето училище или специалността по която се обучавам	64		5	96		165
Мога да завърша второ висше образование за кратко време по друга специалност, каквато упражнявам или която се търси на пазара на труда		84			5	89
Предпочитам практически насочено висше образование с придобиване на конкретни професионални умения	43	10	3	18		74
Определящ е престижът на институцията която го предлага и качеството на програмата, а не нейната продължителност	141	19	13	30	16	219
Други	5		2	31	2	40
Общо	462	113	46	555	67	1243

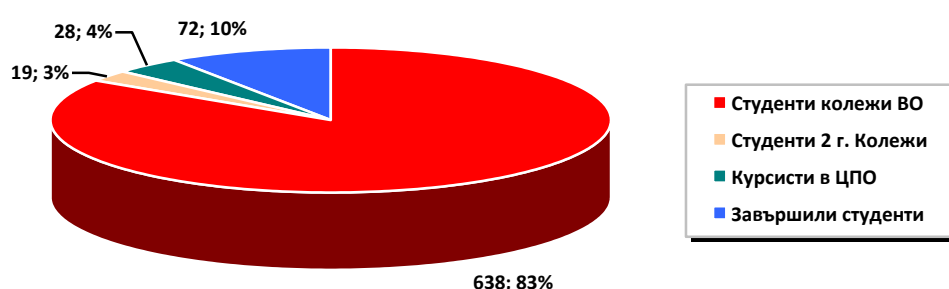

Фигура 12

Резултати: Най-голям брой от анкетираните – 23,33 % посочват като определящ мотив за избор на краткосрочно висше образование **възможност за бърза трудова реализация**, 17,61 % са посочили като свой мотив **възможността за последващо обучение** за по-висока степен както и че определящ за избор на обучаваща организация е не срокът на обучение, а авторитета на институцията и качеството на учебните програми – така са заявили също 17,61% от анкетираните. Най малък е делът на анкетираните, които са посочили като мотивация за избор професионалната насоченост на висшето образование, което са избрали – 5,95 % от анкетираните.

Таблица 11 Причини за отказ на краткосрочна форма на обучение

Анкетиран	Студенти колежи ВО	Студенти 2 г. Колежи	Курсисти в ЦПО	Завършили студенти	Общо за показателя
Предпочитам по-престижно за България висше образование каквото дават 3 и 4 г. университети	188	7	2	18	215
Двугодишното висше образование е две степени по-ниско от 4 г. бакалавър и няма да се цени в обществото и от бизнеса	225	8	1	17	251
Двугодишната диплома няма да бъде оценена от работодателите и не ми дава същата възможност за кариерно развитие като 4 г. бакалаври	82	2	11	11	106
Няма да се признае от чуждестранните университети за да продължи обучението си за по-висока образователна степен	92		9	13	114
Няма да се признае от българските университети за да продължи за по-висока образователна степен	51	2	5	13	71
Други	638	19	28	72	757
Общо	638	19	28	72	757

Фигура 12

Резултати: 33,15% от анкетираните посочват като мотив за липса на желание да завършат краткосрочно обучение опасението, че в кариерен план завършилите двугодишно висше образование имат по-малки шансове за развитие от завършилите 4 годишен курс на обучение.

На второ място е посочен мотивът за недостатъчна престижност на двугодишното образование в обществото и бизнеса – 28,40%.

Най-нисък е процентът на анкетираните, посочили като мотив евентуална невъзможност да продължат обучението си за по-висока образователна степен в чужбина.

Липса на признаване на двугодишното висше образование – 14% от анкетираните. Както е видно, няма ярко изразено становище от по-голямата част от анкетираните, посочени са всички изброени доводи. 9,37% от анкетираните имат други доводи и това също е показател за това, че краткосрочното обучение е непознато и поради това все още трудно би се приело от страна на учащите се, независимо от това, че същите са в различни възрастови групи и се обучават в различни по вид учебни институции и форми на обучение.

ЗАКЛЮЧЕНИЕ:

Краткият цикъл на обучение в рамките на висшето образование, завършващ с национална диплома за висше образование е широко популярен в САЩ и някои страни от Европейския съюз. Мотивите на обучаемите за избор на краткосрочно обучение в тези страни са най-различни и до голяма степен са показателни за системата на висше образование в конкретната страна. Създадената възможност за изборност на учебни курсове, форми на обучение и университети и признаване на предшестващото обучение дори и в рамките на отделни курсове, създават у обучаемите чувство на сигурност, че усилията им не са напразни и винаги могат да продължат обучението си в един по-късен етап от кариерата и живота си. За разлика от тези държави в България дори и в рамките на една и съща специалност между два колежа даващи еднаква образователно-квалификационна степен не съществува практическа възможност за мобилност на студентите, въпреки, че съществува законова възможност. В България на този етап е невъзможно да се осъществяват и практики за мобилност между частен и държавен колеж или между колеж и университет. Основната причина за това е изключителното разнообразие от учебни планове на сходни специалности, породени от академичната автономия на университетите, даващи възможност на всеки университет да разработва собствени учебни планове, както и от изявеното нежелание на преподаватели от различните акредитирани висши училища да зачетат труда на колегите си в конкурентното висше учебно заведение.

Резултатите от проведеното социологическо проучване ясно посочват, че на този етап краткосрочния цикъл на обучение в България не е достатъчно популярен. От друга страна пречка за въвеждането му са както съществуващите слабости в нормативната система на висшето образование, така и нежеланието и невъзможността на преобладаващите държавни университети да имат разработват и прилагат гъвкава система за обучение.

Липсата на реформи в системата на висше образование и запазването на нейния консерватизъм и елитарност водят до създаване в обществото на погрешни нагласи, че колкото е по-продължително висшето образование, толкова то е по-ценено и престижно в обществото и бизнеса. Краткосрочното висше образование не е познато сред обучаемите и не е търсено и поради факта, че в по-голямата си част обучаемите във висше образование са на възраст до 25-28 г, обучават се предимно в редовна форма, задочната форма е значително по-малко популярна именно поради това, че в българското общество все още битова предразсъдъка, че обучението в задочна форма е значително с по-слабо качество, а дистанционна форма все още масово не е въведена в българските университети.

Анализът от проведеното проучване сочи, че българското общество и в частност евентуалните потребители на краткосрочно висше образование не могат да се откъснат от традиционните си представи за образование и нямат нагласа за бързо въвеждане на кратък цикъл на обучение в рамките на висшето образование в България.

IV. ЧАСТ

АНАЛИЗ 2.

Резултати от проведена дискусия с фокус група от представители на неправителствени организации по проблемите на висшето образование и възможността за въвеждане на кратък цикъл квалификации в рамките на първата образователна степен Бакалавър

30 януари 2009 г., гр. Добрич

ЕТАП 2

Stage 2 – Focus Group 1

Topic : Higher education and training and the place of SCHE as a response to the social and economic needs in Bulgaria

Date: 30th January 2009, 11.00 o'clock

Venue: International University College – Dobrich, 3 Bulgaria Str.

Participants: 14 people

Target Group of the Research: in total 14 representatives of 8 non-governmental organizations, 1 higher school and 2 scientific institutes, as follows: NGO “Center for civil education, consultancy and training” Varna, representative Mrs. Vessela Panova, Foundation “Modern Education and Science” – Dimitrina Kamenova PhD, NGO “International Management Institute” - branch Sofia – Rumyana Konstantinova PhD, National Association for Legal Initiative and Local Governance, represented by Eva Radeva, NGO Dobrudzha Agrarian and Business School, represented by Kamelia Vunova PhD, State Agricultural Institute – Assoc. Prof. Emil Penchev, Association of Bulgarian Black Sea Municipalities – Varna, represented by Stilyana Savova, Association Auriga – Tourism Academy – Sofia – Tanya Topalova, Scientific Research Institute of International University College – Assoc. Prof. Dimitar Dimitrakiev PhD, College for Economical Management – Varna – Assoc. Prof. Dimitar Rusev PhD and representatives of International University College – Assoc. Prof. Todor Radev PhD – rector, Klara Dimitrova – Deputy Rector, Stanislav Ivanov PhD – Academical Rector and Pavlina Alexieva – Chair of Students Placements and Practice Department in IUC.

Total technological time: 180 min.

Duration: 60 min.

Discussion Moderator: Assoc. Prof. Todor Radev PhD – economist, Rector of International University College – Albena

Analysis of the Discussion: Vesselin Blagoev PhD and Stanislav Ivanov PhD

Research Methodology: Questions to the participants, free discussion, discussion on the different positions on the role of the higher education and the short cycle in the system of the higher education in Bulgaria

Goals and Methodology of the Research:

The objective of the research is to discuss the short cycle higher education in Bulgaria emphasizing on two main issues:

- ❖ To what extent SCHE is known and applied in the system of the higher education in Bulgaria.
- ❖ The choice and motivation of the Bulgarian students to study in the traditional state universities.

Research thesis. The general thesis is that in Bulgaria the SCHE is NOT implemented, NOT well-known and NOT popular. This is the reason the short cycle of education in the framework of the Bulgarian higher educational system ending with awarding a national diploma for higher education, should be offered by the existing well-known accredited institutions for higher education. The higher educational institutions may offer also 2-years programmes for higher education without awarding educational-qualification degrees but allowing the trainees to gain diploma and to have quicker realization on the labour market.

The additional theses to the general one are the following:

In Bulgaria the higher education is still with so called “elite character” and the students prefer the traditional universities and higher educational institutions, as well as the traditional forms of training and educational degrees – well-known and prestigious at this stage among the Bulgarian society and business.

The specialized professional training is offered by institutions outside the system of the higher education. It finishes with gaining qualification degree /from first to fourth qualification degree/, it is acknowledged by the business as well as in the states in the EU /excluding the training in basic professions/ and has its prestige in the community and the employers. Regardless at this stage normatively there are no educational channels to connect the different forms and degrees of vocational training gained after the secondary education with the higher education in Bulgaria.

The mobility of students in the Bulgarian universities is impeded. There are no settled conditions for selection of training courses, transfer of credits both between the different educational institutions in Bulgaria and between the different educational degrees offered by one and the same institution. This is one of the main factors supporting introduction of the short cycle forms in the framework of the higher educational system.

Stages of the Study

To study the opinion of the target group described above, three main methods were used: observation, study of documentation and sociological research. For achieving the goals of this research work a combined approach was used matching the options of these 3 methods.

Stage 1: In the initial stage of research work, the study team used the first two methods: (a) observation as a direct approach for data gathering for assessment of the role of the SCHE in the Bulgarian system of higher education; (b) study of the current legislative base of the higher education and inner normative acts of the higher educational institutions related to the opportunities for introduction of short cycle of higher education in Bulgaria.

The two methods were used for formulating the main research thesis.

In order to be more objectively tested, the team chose the third method for an instrument – sociological research – a popular way for gathering information for assessment of viewpoints, needs and opinions. The choice of research was defined by the advantages of this instrument for gaining quantity information needed in this case to prove the research theses in objective way.

For the purpose of the sociological research the technique of FOCUS GROUP was applied with the task to discuss on the issues of the SCHE in the framework of the higher education system. The members of the Focus group were selected based on their competencies and interests in the field of the topics discussed. The NGOs participating in the focus group with their representatives were selected from the 28 organizations presented on the press conference for promotion of Atlantis Programme and the project held the same day in the building of International University College.

The different Focus Group members supported two different viewpoints about the place of SCHE in the framework of higher education in Bulgaria.

The first thesis was that SCHE has no place in the system of higher education in Bulgaria because system is not yet reformed and because of the continuously inadequate quality of education and lack of competitiveness. In this view, the lack of overall strategy for the development of higher education was seen as a general obstacle for applying SCHE in the system of the higher education in Bulgaria.

The second thesis was that in the Bulgarian education system serious reforms are just starting and that short-cycle higher education is a must in the framework of these reforms. The supporters of this view consider that Bulgaria should follow the global and European trends in the field of the higher education, to account the priorities of Bologna process and Lisbon Strategy.

It's undeniable that in the US and some states from the EU the short cycle in the higher education has supporters and has huge influence on the countries' economies. They also consider the fact that this is a long process and should be implemented step by step.

In the framework of the discussion few distinctive features of the short cycle higher education were underlined: Autonomy of the countries in implementation of the credit system in the higher education.

One universal solution applied in the English speaking countries is the credit system, based on the USA experience. This option is most applicable and suitable for the students as the student has the right to combine disciplines from the different range defined for curriculum /mathematics, finance, languages etc./ that in common should provide the number of credits necessary for 1 academic year or the term of the education. In this way the student is free to choose a field in which would like to get deeper knowledge – for instance mathematics instead of ones he less prefers – for instance – accountancy. European states apply significantly more limited credit systems as it is in Bulgaria. The application of the credit system combined with the fundamental right of mobility of students in EU and outside will get to adoption and following the American model giving chance to the talented young people to gain knowledge that the traditional student does not need in order to be successful in business. The system of collection and transfer of credits is legally implemented in Bulgaria and is working successfully in the field of mobility of students in the framework of the Erasmus Programme. It's paradoxical that the European universities give educational credits to Bulgarian students for training in the frame of few months or a semester and the Bulgarian universities do not recognize training performed in another accredited Bulgarian university. This fact could be seen as a typical Bulgarian phenomenon typical for the state higher schools. In opposite the private higher schools are very cooperative and recognize not only the credits between their institutions, but some universities, for instance New Bulgarian University recognize partially training got in the secondary school – for instance the training in journalism.

International University College has also good practice in education in tourism – on the basis of contracts it recognizes 2-years education in the Professional College for Tourism – Shumen in the analogical subjects as well in the different courses from the vocational training – for instance English Language for beginners, practical training in hospitality and food and beverages etc.

Continuity between the high and the higher education:

The participants in the Focus group consider that at this stage in Bulgaria it is not possible to talk about continuity between the high and the higher education considering that there is not a legislation base for this. The lack of assessment through credit system in the sphere of vocational training following the high education also creates obstacles and lays preconditions for breaking the bond between the high and the higher education.

Outcomes from the discussion:

View of the representatives of the NGO sector:

The representatives of the NGO sector were united around the common view that the Bulgarian community is still not well acquainted with the modernization processes in higher education that are underway in the EU and the USA. In Bulgaria the upcoming changes are yet on “cabinet level” and are not an issue of discussion in the public sphere and the community. In order to modernize the system of higher education it is necessary to adopt a Strategy for the Development of Higher Education with broad community involvement taking into account the needs of all the stakeholders. They consider that there is a need for reconstruction of the Higher Education Act, accompanied by supporting legislation.

View of the academic and scientific representatives:

According to the representatives of the academic and scientific community the obstacles before the introduction of the short cycle in the higher education are several:

In the curricula of the different specialties there is no choice between different subjects. Even in the smaller and more flexible educational institutions the choice is limited to choosing subjects as foreign language, for instance to have three or four options for choosing the second foreign language. The student is free to choose the preferred language as well one specializing subject – such as one kind of alternative tourism among several options. This creates obstacles even to the mobility of students within the university itself and their transfer from one specialty to another. Although this option for choosing different subjects is envisaged in the legislation for higher education in practice it is very rarely used in limited number of cases.

Diversity in the curricula for the same subject

The curricula for one and the same subject offered by the accredited higher educational institutions in Bulgaria for gaining one and the same educational degree are completely different. This is acceptable according to the legislation but creates huge problems for the mobility of students and the opportunities for recognition of prior education in the framework of the higher education. An example supporting this statement was given by the participants – quotation from the Summarizing Report of the National Agency for Assessment and Accreditation for assessment of the professional discipline Tourism / www.neaa.government.bg/assets/ in 15 higher schools training in subjects from the professional discipline 3.9. Tourism is offered.

Excepting the four colleges where training in these subjects is offered, the rest 11 universities have defined by National Agency for Assessment and Accreditation educational capacity of 1030 students for regular and external education. Just one of the universities offers distance learning in discipline Tourism for bachelor degree and in practice it is not organized at a good level – Shumen University.

In parallel the representatives of the International University College – Albena noted that the college has approved by the National Agency for Assessment and Accreditation capacity of 990 students in Tourism disciplines 3.9 – almost as much as the capacity of the all other universities together. What are the options for mobility of students trained for instance in qualification degree Professional Bachelor to continue in qualification Professional Bachelor. The comparison of the curricula developed by NAAA is a good example for the obstacles for the mobility and the transfer of educational credits between the different degrees and periods of education even in the frame of the same professional discipline such as Tourism and in the frame of the same qualification degree such as Bachelor. In the NAAA report it's pointed that for instance the University for Food Technologies in Plovdiv has confirmed the following subjects in the discipline Tourism: Applied electronics and technician science – 45 classes; Colloid Chemistry – 60 classes, Food Chemistry – 75 classes; Microbiology – 75 classes. In the curricula of the same discipline for the same qualification degree – Bachelor in Sofia University there are the following subjects: General Physical Geography – 60 classes, General Social-Economical Geography – 60 classes, Physical Geography of Bulgaria – 60 classes, Tourist Cartography – 60 classes, Geography of the Tourism of the World – 60 hours.

At the same time in the curricula of the specialties in discipline Tourism offered by the International University College for gaining Professional Bachelor degree there is none of the counted subjects – obligatory for the above mentioned universities. This shows once again that for the students in Bulgaria it is impossible to continue their education in none professional discipline and even less – to change their professional orientation. In this relation – the mechanical introduction of the short cycle higher education through defining the institutions to offer it instead of modernization of the whole process of education and change of the curricula will only lead to its devaluation.

The members of the Focus Group united around few general directions to work on in order to create proper conditions for introduction of the short cycle education in the system of higher education according to the trends of the Bologna Process, namely:

- ❖ To set up public discussions for the need of modernizing the Bulgarian higher education;
- ❖ To promote best practices from European and American and Bulgarian universities set up proper environment for global mobility of students;
- ❖ Working out a Strategy for development of the higher education to take into account the view of the nongovernmental sector and not only the “central, casual institutions working on the issues of the education but a wider range of stakeholders, keeping in mind that the reform of the higher education is of common interest”.

Short cycle forms of education has its social-economical importance but should be introduced wisely into an educational system competitive on the global education market.

The Focus Group closed the session with the desire that all the discussed issues will get introduced to the partnering countries on the Project of the International University College and to be taken into account in summarizing the outcomes of the Project.

NGOs took the responsibility to continue at their level and according to their strength of influence to continue promoting the short cycle forms of education and the need of reforming the Bulgarian higher educational system.

V. ЧАСТ

АНАЛИЗ 3.

Резултати от проведена дискусия с Фокус група от представители на местни власти, бизнес организации и висши училища по проблемите на висшето образование и възможността за въвеждане на кратък цикъл квалификации в рамките на първата образователна степен Бакалавър

30 март 2009, гр. Добрич

ЕТАП 3

Трети етап: Среца на ФОКУС ГРУПА 2

ТЕМА: Висшето образование и обучение и мястото на краткосрочното образование като отговор на социалните и икономически потребности в България.

Дата на провеждане : 30 март 2009 г.

Място: Зала 205, Висше училище „Международен колеж“ –Добрич, ул. „България“ №3.

Продължителност на дискусията - 60 мин.

Модератор на дискусията : доц.д-р Тодор Радев – Ректор на Висше училище Международен колеж – Албена

Анализатор на дискусията : д-р Станислав Иванов

Цели на проучването:

Целта на проучването е да бъде проучено мнението на определената целева група и да се проведе дискусия по темата за качество на образованието и мястото на краткосрочното висше образование в съответствие със социално-икономическото развитие на страната и очакванията на бизнеса.

Целева група на проучването: Представители на местни власти, бизнес организации, висши училища.

Начин на подбор на целевата група: Членовете на фокус групата бяха избрани според тяхната компетентност и интереси в областта на обсъжданата тема. Бизнес организациите, включили се в проучването бяха подбрани на база изпратено запитване и заявено желание за участие във форума. Преди провеждането на работната група, представителите отговориха на въпроса относно очакванията им към специалисти търсеци работа в техните фирми.

Участници: 16 души от организации, групирани както следва:

Консултантски и бизнес услуги: Търговско промишлена палата гр. Добрич с представител Таня Гичева , Юропиън дивелопмънт консултинг ООД- София, с представител Андрей Горанов, Национален консултант по обществени поръчки ООД -София, с представител Катерина Трайкова, Счетоводно-консултантска къща Интер ООД – Албена, с представител Валентина Сърнева, Център за бизнес и култура АД-Добрич, с представител Снежана Карачорова.

Производство и търговия: Агроном АД – Добрич с представител Детелина Симеонова, Санекс ООД – Варна, с представител Стоян Димитров, ХМ Томи АД – Добрич с представител Валентина Радева, Международен колеж ООД – Добрич с представител Гинка Григорова , Ейч ар си Кулинарна академия ООД – Добрич, с представител Илина Митева

Висше образование - Община град Добрич – Камелия Койчева – зам.кмет по образованието и Висше Училище „Международен колеж“ с представители доц.д-р Тодор Радев, Клара Димитрова, Цветалина Генова, д-р Станислав Иванов и Деница Йорданова.

Методология на проучването:

1. Въпроси към участниците, свободна дискусия.
2. Споделяне на очакванията на всички представители на заинтересованите страни, включени във фокус групата. очакванията на бизнеса в България.
3. Защиаване на споделените позиции за ролята на висшето образование и краткосрочното образование в системата на висшето образование в България.

Технология на проучването

За целите на социологическо проучване бяха приложени техниките **Анкетиране** и дискусия във **фокус групата**.

Въпроси, обсъждани по време на дискусията:

Присъстващите имаха възможност да споделят мненията си по следните въпроси:

1. Степен на удовлетвореност от качеството на висшето образование в България.
2. Ролята на образователния ценз, като критерий и възможност за реализация на пазара на труда.
3. Перспективи в развитието на пазара на труда и тенденции в поведението на фирмите.

В процеса на дискусия се оформиха две конкуриращи се тези по въпроса за връзката „**образование-пазар на труда**”.

Част от групата защитава тезата, че образованието значително изостава от нуждите на пазара на труда и не е в синхрон с бързо развиващата се и все по-модернизираща икономика.

Сред участниците се оформи втора група, която смята, че в България има добри традиции в образованието, но поради ниското технологично равнище на по-голямата част от действащите в страната фирми, липсата на иновативни решения, и високия ръст на безработица пречат на добре подготвените работници и служители да се реализират ефективно на пазара на труда.

Според тях това са основните причини за нарастващата миграция сред младите, високообразовани хора.

Участниците във фокус групата дадоха следните отговори на поставените въпроси:

Таблица 1. Обобщени резултати за наличието на специалисти по сектори

Въпрос: Лесно ли намирате необходимите Ви специалисти за работа във вашата фирма?				
Отговор	Консултантски и бизнес услуги	Производство и търговия	Висше образование	
По-скоро лесно	21%	58%	43%	40,67
По-скоро трудно	79%	42%	57%	59,33

Таблица 2. Обобщени резултати професионалната подготовка на кадрите

Въпрос: Какви според Вас са слабите черти по отношение на образователния ценз и подготовката на хората, кандидатствали за работа във Вашата фирма?		
1	Липса на трудови навици	41,5 %
2	Слаба квалификация	46,10%
3	Липса на отговорност и възискателност	33,8 %
4	Нереалистични изисквания в съотношение труд-заплащане	30,1%
5	Липса на издръжливост и търпение	32,0 %
6	Откъснатост на кандидатстващите от реалните условия на труд	29,3%
7	Липса или наличие на слаба трудова дисциплина	27,9%
8	Няма специалисти по необходимата за нашата фирме специалност	18,3%
9	Остарели знания, неприложими в съвременни свят	26,7
10	Прекалено абстрактни теоретични знания	52,8
11	Невладееене на чужди езици	10,3
12	Недостатъчно умение за работа с компютър	10,3

Анализът на данните посочва, че работодателите идентифицират основните проблеми в образователната подготовка в три посоки:

- ❖ **Образователно-квалификационна.** Според тях основните слабости в тази област е недостатъчна подготовка по основната специалност, слаба квалификация, липса на опит;
- ❖ **Лични качества на работниците и служителите** - слаба мотивация, недисциплинираност,
- ❖ **Изисквания към работодателите** – твърди големи очаквания по отношение на трудовите възнаграждения, които не съответстват на положението на труда.

Присъстващите отчетаха факта, че фирмите увеличават изискванията към кандидатите за работа. Владееенето на чужд език и компютърните умения са само една от предпоставките за успешна реализация на пазара на труда. Високата квалификация, наличието на допълнителни умения не са сред най-сериозните проблеми посочени от работодателите, търсещи кадри за изпълнителските позиции.

Този факт се дължи не на достатъчното предлагане, а на все още слабото развитие и ниски изисквания на преобладаващата част от фирмите в България. Тъкмо затова е налице и твърде висок дял на заети с ниско образование и квалификация, получаващи ниско трудово възнаграждение и по този начин възпроизвеждащи нисък жизнен стандарт, независимо че са част от активното население на пазара на труда.

Изводът, който се налага е, че ролята на образователния сектор в България все още не е на достатъчно високо ниво, който по принцип нараства в обществата с по-висока степен на икономическо развитие. Степента на развитие на българските фирми все още не е на нужното ниво така, че да стимулира непрекъснато нарастване на качеството на образование.

Той се потвърждава и от анализа на въпроса за изискванията на работодателите пред наеманите от тях служители.

Изисквания към изпълнителския състав: Според бизнеса с абсолютен приоритет се ползва качеството „отговорност, изпълнителност” – 82%, следват лоялност към фирмата – 67%, умение за работа в екип – 63%, неконфликтност – 59% професионален опит – 58% и **едва на шесто място – завършено определено образование- 57%** .

Придобити умения и знания по определена специалност посочват 52% от фирмите, възможност за работа на ненормиран работен ден – 41%, работа с компютър -30% и владееене на чужди езици – 16%.

Факторът образование е едва на шесто място. Освен за степента на развитие на фирмите тази подредба насочва вниманието и към това, че много съществен компонент на образователната система би трябвало да бъде не просто получаване на определени знания, а и формиране на такива качества като екипна работа, отговорност, вискателност, творчество, инициативност, умения за разрешаване на конфликти и др. които са твърде назад в съвременната българска педагогическа практика.

Изисквания към ръководния състав – при избора на ръководен състав наличието на определено образование в съчетание с лични качества като отговорност и креативност са задължително изискване от страна на фирмите. Третото и четвъртото място отново с много близки стойности се поделят между чуждоезикови познания и умения за работа с компютър, следвани от лоялност към фирмата, професионален опит, работа в екип, умения за разрешаване на конфликти. Наличието на определена специалност се посочва като важен фактор едва от 39% от анкетираните и само 11% изискват магистратура по определената специалност

Практика за набиране на персонал – Понастоящем в България преобладават 90% от малките и средни предприятия, т.е. в България преобладават фирми с ограничен брой заети, нисък търговски оборот и фирми действащи основно в областта на търговията и услугите. Практиките за назначаване на персонал се подчиняват на три тенденции:

- ❖ Наемане на обучени хора с опит;
- ❖ Слаба заинтересованост от взаимодействие с учебните заведения с цел подготовка на необходимите за фирмата кадри;

Лични препоръки и обучение на място

51% от анкетираните фирми изразяват категорично нежелание да осъществяват по-регулярно сътрудничество с някое учебно заведение Изключение правят фирмите от консултантския сектор и сектор бизнес услуги 68%, които заявяват желание за сътрудничество но без финансови ангажименти като отпускане на стипендии за обучение, обучение по поръчка и др. форми, които за България бяха изключително популярни през 80те и 90 те години. На въпроса по какъв начин набират екип 54,5% от

всички анкетирани организации отговориха, че нямат нискоквалифицирани изпълнители, а 72,7% отговориха, че нямат висши мениджъри.

Форми за набиране на персонал	Висши мениджъри	Средно ниво мениджъри	Висококвалифицирани изпълнители	Нискоквалифицирани изпълнители
Чрез познати	12,3	16,8	24,2	33,0
Чрез обяви в медиите	26,5	23,7	25,2	27,3
Чрез БТ и агенции за подбор на персонала	27,7	22,3	25,6	35,2
Чрез конкурси	29,7	32,1	4,1	1,9
Директно от учебните заведения	-	0,9	18,6	1,5
Други	3,8	4,2	2,3	1,1

Изводи от дискусията :

Бизнесът не разпознава отделните образователни степени в рамките на висшето образование и определящо за него е не придобиването на степен бакалавър или магистър, а конкретните професионални умения и компетенции, които студентът е придобил в хода на следването си. В края на дискусията участниците направиха следните препоръки:

1. Да се организират срещи между бизнеса и университетите.
2. Да се въведе практика за стажуване по време на обучението във фирмите.
3. Да се провеждат периодични анкетни проучвания за нуждата на пазара на труда от обучение кадри.
4. Да се въведе цикъл за краткосрочно обучение във висшите училища, като възможност за придобиване на професионална квалификация, което ще даде възможност да се отговори на нуждите на пазара на труда
5. Краткосрочният цикъл на обучение ще даде възможност да се повиши квалификацията и на хора вече заети на пазара на труда.

ПРИЛОЖЕНИЯ